

<http://ui.ac.ir/en>

Strategic Research on Social Problems in Iran
E-ISSN: 2645-7539
Vol. 10, Issue 1, No.32, Spring 2021, pp. 119-147
Received: 13.04.2020 Accepted: 28.02.2021

Research Paper

Investigating the Factors Affecting Political Violence with Emphasis on Ethnic Cleavage in West Azerbaijan Province

Sajjad Moeinfar

PhD Candidate of Sociology, Department of Sociology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran
sajjadmoeinfar@gmail.com

Rezaali Mohseni *

Associate Professor of Sociology, Department of Sociology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran
rez.mohseni@iauctb.ac.ir

Alireza Mohseni Tabrizi

Professor of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Iran
mohsenit@ut.ac.ir

Introduction:

The purpose of the present study is to investigate the factors affecting political violence with emphasis on ethnic cleavage in West Azerbaijan province. Ethnic group relations are often associated with strife and tension in most societies. As long as group relations are normal in a society, there would be no problem for the social system. But when social groups, such as political groups and ethnic cultural interests, are attacked in terms of socio-economic interests, the social system becomes tense and social challenges, such as violence, arise in the society. Political violence means the use of force. It is a kind of inter-ethnic collective relation related to the realm of politics. Violence is a type of power that pursues a specific goal, and that is to define boundaries and prevent the exercise of another power. Aklaf (as cited in Salehi Amiri, 2009) believes that most of the violent ethnic conflicts are of a political nature and result from ethnic disputes over the position of groups in the political structure of such countries, as well as inter-group conflicts over the redistribution of power and the attainment of power. Frederick Barth believes that ethnic distinctions are the product of drawing and protecting borders, not the product of cultural differences that are obvious to the outside observer. Boundaries are always drawn in front of other people and are the basis for separating one group from another. Social boundaries are the opposite of objectified forms of social differences that are manifested in unequal access to resources (material and immaterial) and unequal distribution of social opportunities. Ethnic cleavages are social divisions and conflicts that go back to some manifestations of differences and structural incompatibility in a multi-ethnic society. This cleavage is widened by ethnic groups whose interests are in fundamental conflict with each other. This process leads to the acquisition of self-awareness and special values for individuals belonging to each of these branched ethnic groups. These values systematically shape the collective identity of these conflicting groups and produce a blueprint for social behaviors and actions for members of these groups, thus creating a framework for violence and social conflict.

Materials and Methods:

This research is a quantitative survey study. The main tool used in the data collection stage was a researcher-made questionnaire. The statistical population of the study consisted of citizens between the ages of 18 and 65 years in West Azerbaijan province with about 2116684 people. In the

present study, the multi-stage cluster sampling method was used. For sampling, Cochran sampling formulas were used based on which 384 samples were selected for the study. After determining the sample size according to the geographical extent of West Azerbaijan province, Khoy (the majority of Turkish-speaking individuals) and Salmas

*Corresponding author

Moeinfar, S., Mohseni, R., & Mohsenitabrizi, A. (2021). Investigating the factors affecting political violence with emphasis on ethnic cleavage in west azerbaijan province. *Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan*, 10(1), 119-147.

2645-7539 / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2021.122501.1532>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.1.2.2>

(Turkish and Kurdish-speaking) were in the first cluster from the north of the province, Urmia (Turkish and Kurdish-speaking) from the provincial capital, and the cities of Naqadeh (Turkish and Kurdish-speaking) and Mahabad and Piranshahr (the majority of Kurdish-speaking) from the south of the province were selected. Then, based on the method of geographical division in five geographical regions of the cities, two regions were randomly selected. Sampling was done in which their citizens randomly answered the questions of the questionnaire. To test the research hypotheses, Pearson correlation coefficient, analysis of variance, and multiple regression were used simultaneously with SPSS version 24 software. The reliability of the questionnaire was based on Cronbach's alpha (political violence 0.82, ethnic cleavage 0.81, poor observance of civil rights 0.85, discrimination 0.89, ethnic voting pattern 0.80, and weak identity tolerance 0.71). To test the validity of the questionnaire, structural validity and factor analysis techniques were used.

Discussion of Results and Conclusions:

The results of factor analysis on 14 questions of ethnic cleavage led to the extraction of three factors (ethnic denial, ethnic distance, and ethnic demarcation), with a specific value higher than one. Together, these three factors accounted for 53.55% of the variance of the ethnic cleavage. Also, the average score of political violence was 2.77, which is moderate to low compared to the score range (1 to 5). The average rate of ethnic cleavage in the opinion of the respondents was 2.76, which is moderate to high compared to the score range (1.29 to 4.71).

Analysis of the data from this survey showed that there was a direct and significant relationship between ethnic cleavage and its dimensions (ethnic denial, ethnic distance, and ethnic demarcation), poor observance of citizenship rights, discrimination, ethnic voting pattern, and poor identity tolerance with political violence. Simultaneous regression and path analysis showed that the variables of ethnic cleavage, ethnic voting pattern, weak observance of citizenship rights, discrimination, and the weakness of identity tolerance affected political violence and explained and predicted 28.3% of the variance of political violence.

Keywords: Ethnic Cleavage, Citizenship Weakness, Ethnic Voting Pattern, Identity Tolerance Weakness, Political Violence.

References

- Abbasi, R., & Hemmati, R. (2013) A qualitative-comparative analysis of violent political conflict at macro level. *Journal of Applied Sociology*, 24 (2), 89-110 (in Persian).
- Alipour Gorji, M., & Shabani Kia, S. (2019) ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant): Identity violence and the killing of civilians in salafi action. *Journal of Transcendent Policy*, 7 (24), 303-322 (in Persian).
- Ayyubi, H. (1998) Ethnic gaps and violence in political struggles. *Journal of Strategic Studies Quarterly*, 1 (1), 19-38 (in Persian).
- Azimi Etemadi, B. (2015) *A study of social gaps and the factors affecting it in Tehran (With emphasis on class gap and cultural gap)*. Master Thesis in Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Beheshti University, Tehran.
- Bangura, Y. (2006) Ethnic inequalities in the public sector: a comparative analysis. *Development and Change*, 37 (2), 299-328.
- Barth, F. (2018) *Ethnic groups and borders; social structure of cultural differences*. Translated by Mohammad Reza Fadaei. Tehran: Shiraz Publication.
- Bashirieh, H. (2007) *Political sociology, the role of social forces in political life*. Tehran: Ney Publication.
- Bourdieu, P. (2001) *Theory of action: practical reasons and rational choice*. Translated by Morteza Mardiha. Tehran: Naghsh-o-Negar Publication.
- Burton, J. (1990) *Conflict: Resolution and prevention*. New York: St. Martin's Press.
- Cederman, L. E., Wimmer, A., & Min, B. (2010) Why do ethnic groups rebel? new data and analysis. *Journal of World Politics*, 62 (1), 87-119.
- Chokhachizadeh Moghaddam, M. B., & Amini Qeshlaqi, D. (2010) Grounds behind insecurity in border areas of west azerbaijan province from the viewpoint of military-security geography. *Journal of Geopolitics Quarterly*, 6 (19), 186-210 (in Persian).
- Etefa, T. (2019) *Neither malkas nor shambas: oromo and pokomo conflict, 1991-2013*. In T. etefa. *the origins of ethnic conflict in africa. african histories and modernities*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Fakouhi, N. (1999) *Political violence: theories, discussions, shapes and solutions*. Tehran: Ghatreh Publication (in Persian).
- Fakouhi, N. (2006) National, communitarian and ethnic cultures and the industrial economic market in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 7 (1), 126-48 (in Persian).
- Fenton, S. (2004) Beyond ethnicity: the global comparative analysis of ethnic conflict. *International Journal of Comparative Sociology*, 45 (3-4), 179-94.
- Galtung, J. (1990) Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27 (3), 291-305.
- Gazian, H. (2001) *Sociological study of elections in iran in terms of modern-traditional gap: sample of the june 2, 1997 elections*. PhD Thesis, Tarbiat Modares University, Tehran.
- Gurr, T. R. (1998) *Why men rebel?*. Translated by Ali Morshedizad. Tehran: Research Institute of Strategic Studies.
- King, P. (1976) *Toleration*. New York: St. Martin's Press.
- Lamont, M., & Molnár, V. (2002) The study of boundaries in the social science. *Annual Review of Sociology*, 28 (1), 167-195.
- Longxi, Z. (2009) Openness and the dialogue of civilizations- a chinese example. In M. S. Michael, & F. Petit (Eds.) (2009) *Civilizational dialogue and world order: culture and religion in international relations*. New York: Palgrave Macmillan. 201-215.
- Maghsoodi, M. (2006) Participation of iranian ethnic groups: case study of presidential elections. *Journal of National Studies*, 7 (28), 83-108 (in Persian).
- Maghsoudi, M. (2001) *Ethnic developments in iran: causes and backgrounds*. Tehran: Institute of National Studies (in Persian).
- Mahmood Oghli, R., & Asghari Niari, Y. (2017) Examine the effective factors on political violence (case study: baloch population of Zahedan). *Journal of Strategic Research of Politics*, 6 (21), 73-96 (in Persian).

- Mahmoudzadeh Rezaei, S. (2011) *Areas of cultural divergence and political violence among sunni people in baluchistan, kurdistan and the turkmen sahara region of Iran*. M.Sc. Thesis, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabatabaiee University, Tehran.
- Mehri, K., Yazdkhasti, B., & Panahi, M. H. (2014) Meta-analysis of research on the role of factors affecting the convergent mobilization of ethnic groups. *Journal of Strategy Quarterly*, 73 (23), 93-114.
- Mohammadvali, G. (2014) *Investigating the situation of ethnic and religious divisions in the western region of the country (kermanshah and kurdistan) and its impact on the national security of the islamic republic of Iran*. M.Sc. Thesis, Faculty of Humanities, Tehran Teacher Training University.
- Mohseni, R. A. (2011) Dimensions and analysis of civil rights; education and training solutions for civil rights. *Quarterly Journal of Political Studies*, 3 (10), 117-144 (in Persian).
- Nash, K. (2006) *Contemporary political sociology of globalization, politics, and power*. Translated by Mohammad Taghi Delfrooz. Tehran: Kavir Publication.
- Norris, P., & Keddie, N. R. (2003) *Political sociology: social gaps*. Tehran: Kavir Publication.
- Oliver, D. & Heater, D. (1994) *The foundations of citizenship*. UK: Harvester Wheatsheaf.
- Panahi, M. H. (2010) *Sociology of revolution*. Tehran: Sales Publication.
- Phelps, E. (2004) *White students attitudes towards asian american students at the university of washington: a study of social tolerance and cosmopolitanism*. New York: New York University.
- Rasoal, C., Eklund, J., & Hansen, E. M. (2011) Toward a conceptualization of ethno cultural empathy. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 5 (1), 1-13.
- Salehi Amiri, S. R. (2009) *Ethnic conflict management in Iran*. Tehran: Center for Strategic Research, Expediency Discernment Council.
- Seifollahi, S. (2009) *Introduction to sociology*. Tehran: Jameepajuhanesina Publication.
- Smelser, N. J. (2001) *Theory of collective behavior*. Tehran: Moaseseye Yaftehaye Novin.
- Management and Planning Organization of West Azerbaijan Province (2017) *Statistical yearbook of west azerbaijan province*. Urmia.
- Taleban M. R. (2010) The effect of relative deprivation on political violence using the boolean analysis (a comparative study of muslim middle eastern countries). *Iranian Journal of Sociology*, 11 (4), 1-31 (in Persian).
- Tong, R. (2009) Explaining ethnic peace: the importance of institutions. *Res Publica-Journal of Undergraduate Research*, 14 (1), 11.
- Valera, S., Guàrdia, J., & Pol, E. (1998) A study of the symbolic aspects of space using nonquantitative techniques of analysis. *Quality and Quantity*, 32 (4), 367-381.
- Van Doorn, M. (2014) The nature of tolerance and the social circumstances in which it emerges. *Current Sociology Review*, 62 (6), 905-927.
- Vogt, Manuel (2017) Ethnic stratification and the equilibrium of inequality: ethnic conflict in post-colonial states. *International Organization*, 72 (1), 105-137.
- Wimmer, A. (2017) *Ethnic boundary making: institutions, power, networks*. Tehran: Shirazeh Ketab.
- Yousefi, A. (2001) Inter-ethnic relations and its impact on the ethnic identity of ethnic groups in iran; a secondary analysis of the data of a national survey. *Quarterly Journal of National Studies*, 2 (8), 13-42.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال دهم، شماره پیاپی (۳۲)، شماره اول، بهار ۱۴۰۰، صص ۱۱۹-۱۴۷
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۰

بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی با تأکید بر شکاف قومی (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)

سجاد معین فر، دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، رسانه و ارتباطات، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران
sajjadmoeinfar@gmail.com

رضاعلی محسنی* ، دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، رسانه و ارتباطات، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران
rez.mohseni@iauctb.ac.ir

علیرضا محسنی تبریزی، استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

mohsenit@ut.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی با تأکید بر شکاف قومی در استان آذربایجان غربی است. خشونت سیاسی، بیشتر به معنای اعمال زور در روابط جمعی بین قومی است که با حوزه سیاست ارتباط دارد. خشونت، نوعی از قدرت است که هدف خاصی را تعقیب می‌کند و آن، مشخص کردن مرزها و جلوگیری از اعمال یک قدرت دیگر است. در پژوهش حاضر، به‌طور عمده از نظریه‌های آکلاثف، بارت و گالتونگ استفاده شده است. پژوهش حاضر، توصیفی از نوع پیمایشی است که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و با پرسش‌نامه محقق‌ساخته روی ۳۸۴ نفر از شهروندان ترک و کردزبان استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۸ انجام شد. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس و رگرسیون چندگانه هم‌زمان از نرم‌افزار SPSS24 استفاده شد. پایایی پرسش‌نامه براساس آلفای کرونباخ (خشونت سیاسی ۰/۸۲، شکاف قومی ۰/۸۱، ضعف رعایت حقوق شهروندی ۰/۸۵، تبعیض ۰/۸۹، الگوی رأی‌دهی قومی ۰/۸۰، ضعف مدارای هویتی ۰/۷۱) سنجیده شد و برای روایی، روایی سازه و تکنیک تحلیل عاملی به کار رفت. تحلیل داده‌های این پیمایش نشان داد بین شکاف قومی و ابعاد آن (انکار هویت قومی، فاصله قومی، مرزبندی قومیتی)، ضعف رعایت حقوق شهروندی، تبعیض، الگوی رأی‌دهی قومی و ضعف مدارای هویتی با خشونت سیاسی، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. نتایج حاصل از رگرسیون هم‌زمان و تحلیل مسیر نشان داد متغیرهای شکاف قومی، الگوی رأی‌دهی قومی، ضعف رعایت حقوق شهروندی، تبعیض و درنهایت، ضعف مدارای هویتی بر خشونت سیاسی تأثیر دارد و به‌صورت واقعی و تعدیل‌یافته، ۲۸/۳ درصد از واریانس خشونت سیاسی با متغیرهای مستقل تبیین و پیش‌بینی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: شکاف قومی، الگوی رأی‌دهی قومی، ضعف رعایت حقوق شهروندی، ضعف مدارای هویتی، خشونت سیاسی

* نویسنده مسؤول

معین فر، س؛ محسنی، ر؛ محسنی تبریزی، ع. (۱۳۹۹). «بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی با تأکید بر شکاف قومی (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)»، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۰(۱): ۱۱۹-۱۴۷.

2645-7539 / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2021.122501.1532>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.1.2.2>

مقدمه و بیان مسئله

جامعه ایران، جامعه‌ای چندقومی است و اقوام ایرانی، سرگذشت‌ها و ویژگی‌های گوناگونی دارند؛ اما هویت ایرانی آنها همواره برپایه مشترکات قومی استوار بوده است. در نگاه اول، ضرورت چنین اشتراکی این است که عصبیت‌های قومی و تمایلات مشابه آن مهار شود و تعلق به اجتماع قومی در سایه تعلق و وابستگی به اجتماع ملی قرار بگیرد؛ در این معنا، قوم‌مداری و عصبیت قومی، مانع شکل‌گیری هویت ملی به شمار می‌آید و این ممانعت به‌طور عمده با اختلال و گسست در روابط بین قومی ایجاد می‌شود (یوسفی، ۱۳۸۰). معمولاً روابط گروه‌های قومی در بیشتر جوامع با ستیز و تنش همراه است. تا زمانی که در یک جامعه، روابط گروهی در وضعی عادی قرار دارد، مشکلی برای نظام اجتماعی به وجود نمی‌آید؛ اما اگر به گروه‌های اجتماعی، مثلاً گروه‌های سیاسی و منافع فرهنگی قومی، از نظر منافع اجتماعی - اقتصادی تعرض شود، نظام اجتماعی متشنج می‌شود و چالش‌های اجتماعی در جامعه پدید می‌آید (سیف‌اللهی، ۱۳۸۸: ۱۸۲). مسئله قومی در ایران، یکی از مسائل مهم اجتماعی، فرهنگی و سیاسی معاصر به شمار می‌آید که بیشتر در حوزه سیاسی متبلور شده است. این امر به علت چگونگی توزیع جغرافیایی اقوام تا اندازه‌ای ناگزیر می‌نماید (فکوهی، ۱۳۸۵). چالش‌های قومی، ناشی از عوامل مختلفی است که بنیان‌های جامعه را به‌طور جدی تهدید می‌کند. این چالش‌ها زمانی به وجود می‌آید که نهادهای تنظیم‌کننده روابط بین اقوام شکست بخورند و متزلزل شوند که نتیجه آن، شکل‌گیری شکاف‌های عمیق بین اقوام مختلف در درون جامعه است. یکی از این چالش‌ها خشونت است. فکوهی (۱۳۷۸: ۲)، خشونت را نوعی اعمال زور می‌داند؛ به‌گونه‌ای که از نظر او، خشونت و قدرت با یکدیگر مترادف است؛ با این تفاوت که خشونت، نوعی از قدرت است که هدفی خاص را تعقیب می‌کند و آن، مشخص کردن مرزها و جلوگیری از اعمال یک قدرت دیگر است.

فیلیپ برو^۱ (۱۹۹۳) در تعریف خشونت می‌نویسد: «هر کنترل اجتماعی که در مقابل تمایلاتی ایستادگی کند یا آزار و رفتاری را تحمیل کند و یا یک مسیر اجتماعی و چارچوب خاصی را مختل کند، خشونت نام دارد (به نقل از ایوبی، ۱۳۷۷: ۳۱).

امروزه، خشونت در بسیاری از نقاط جهان رخ می‌دهد و در برخی موارد، تعداد آن کم است. آکلائف^۲ معتقد است بخش بزرگ درگیری‌های خشونت‌بار قومی، ماهیت سیاسی دارد که در شرایط خاص انتقالی در روابط بین قومی، از اعمال سیاسی قومی بدون خشونت به اعمال سیاسی خشونت‌آمیز تبدیل می‌شود (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۱۰۰).

اسملسر^۳ یکی از عوامل مهم در رفتارهای خشونت‌آمیز را وجود شکاف‌های مذهبی، اقتصادی و قومی بیان می‌کند. جامعه‌ای که در آن، شکاف‌های اجتماعی وجود داشته باشد، به‌صورت بالقوه آبستن شورش است. در چنین وضعیتی، اقلیت‌های قومی - مذهبی و طبقات محروم، انگیزه‌های فراوانی برای خشونت دارند (اسملسر، ۱۳۸۰: ۳۰۵-۳۵۵).

عظیمی اعتمادی (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه خود، شکاف اجتماعی را گسست و برخورد اجتماعی می‌داند که به برخی مظاهر اختلاف و بی‌تناسبی ساختاری در جامعه چندقومیتی برمی‌گردد. این شکاف اجتماعی با گروه‌هایی توسعه پیدا می‌کند که منافعشان به شکل ریشه‌ای در تعارض با یکدیگر است. این روند به کسب خودآگاهی و ارزش‌های خاص برای افراد منتسب به هر یک از این گروه‌های منشعب‌شده می‌انجامد. این ارزش‌ها به‌صورت نظام‌مند، هویت جمعی این گروه‌های متعارض و تولید طرحی از رفتارها و اقدامات اجتماعی را برای اعضای این گروه‌ها شکل می‌دهد و بدین ترتیب، ایجاد چارچوبی برای خشونت و برخوردهای اجتماعی را میسر می‌کند.

استان آذربایجان غربی از نظر مقیاس اثرگذاری امنیتی، یکی از مهم‌ترین مناطق امنیتی کشور است. این استان در طول

¹ Braud

² Akulaef

³ Smelser

پاسخگویی به این پرسش است که عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی کدام است.

پیشینه تجربی

محموداوغلی و اصغری نیازی (۱۳۹۶)، پژوهشی با نام «بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی (مطالعه موردی: جمعیت بلوچ شهر زاهدان)» انجام دادند. در این پژوهش، عوامل تأثیرگذار بر میزان گرایش رفتارهای خشونت‌آمیز سیاسی در بین شهروندان بلوچ شهر زاهدان بررسی شد. مسائل قومی - طایفه‌ای این منطقه، بستر جغرافیایی مناسبی برای ناامنی و بی‌ثباتی ایجاد می‌کند. همانندی‌های فرهنگی، قومی و مذهبی با دو کشور بحران‌زده افغانستان و پاکستان نیز بر افزایش خشونت در این منطقه می‌افزاید. نتایج نشان داد در کنار عوامل جامعه‌شناختی، مانند محرومیت نسبی، عوامل دیگری همچون ساختار اجتماعی - فرهنگی خاص، سیستم قوم‌مداری، جغرافیای طبیعی استان، قاچاق مواد مخدر، تعداد زیاد اتباع بیگانه در منطقه و تقویت گروه‌های تروریستی توسط عوامل خارجی بر میزان خشونت در این منطقه تأثیرگذار است.

محمودولی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و تحلیل ثانویه یافته‌های پژوهش‌های پیشین برای تحلیل تأثیر شکاف‌های قومی و مذهبی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نشان داد در ایران نیز همچون سایر جوامع، شکل‌گیری و فعال‌شدن شکاف‌های قومی می‌تواند زمینه‌ساز بروز و ظهور کشمکش، بی‌ثباتی و خشونت‌های سیاسی باشد.

نتایج پژوهش عباسی و همتی (۱۳۹۲) با نام «تحلیل تطبیقی - کیفی تضاد سیاسی خشونت‌آمیز در سطح کلان» نشان داد نابرابری در ثروت، نابرابری اسمی و اقتصاد مبتنی بر صادرات انرژی، شرط لازم و کافی تضاد سیاسی خشونت‌آمیز نیست؛ اما نبود دموکراسی، توسعه نیاقتگی اقتصادی و کیفیت حاکمیت، هر یک به تنهایی، شرط لازم و کافی برای وقوع تضاد سیاسی خشونت‌آمیز است. همچنین، ترکیب دو شرط توسعه اقتصادی و دموکراسی و نابرابری در ثروت و

تاریخ کشور، همیشه مبدأ عملیاتی و محل تجمع قوا بوده و به همین علت، تأثیری انکارناشدنی بر امنیت ملی و تمامیت ارضی کشور داشته است و نسبت به مناطق مشابه خود، ویژگی‌های خاصی دارد (چوخاچی زاده مقدم و امینی قشلاقی، ۱۳۸۹). تحولات دهه‌های اخیر در استان آذربایجان غربی، همچون بازگرداندن نماینده کردزبان ارومیه در دور پنجم مجلس شورای اسلامی بعد از ۴۵ روز حضور در مجلس، رد صلاحیت گسترده نامزدهای کردزبان از طوایف قدرتمند و بانفوذ در شهرهای دو قومیتی، مانند نغده و ارومیه، تصمیمات، اقدامات یا اظهارات مقامات و مسئولان دولتی، عوامل اجرایی و نظارتی و مأموران انتظامی و امنیتی پیش از انتخابات، تجربه انتخابات اخیر مجلس شورای اسلامی در شهر ارومیه، به عنوان مرکز استان در سال ۱۳۹۴ و شورای اسلامی شهر ارومیه در اردیبهشت ۱۳۹۶، تقسیم مناصب اداری و سیاسی به عنوان منبعی کمیاب به طور عمده براساس قوم‌گرایی و شواهد دیگر نشان می‌دهد با وجود کوشش‌های زیاد، هنوز چرخش و تغییر محسوسی در سیاست مدیریت اجرایی استان آذربایجان غربی برای مدیریت روابط بین دو گروه قومی ایجاد نشده است. در صدسال اخیر، احتمال وقوع سطوح متفاوتی از منازعات قومی در استان‌های قومی و به طور عمده، مرزی کشور، به ویژه استان آذربایجان غربی، همواره یکی از مهم‌ترین چالش‌های کشور بوده است؛ زیرا وقوع منازعات بین اقوام، آثار و عواقب زیان باری بر این مناطق و بر روابط و مناسبات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اقوام دارد؛ به همین علت، سیاست‌گذاران سیاسی و اجتماعی کشور در سطوح عالی و میانی باید همواره، درک درستی از چرایی بروز مناقشات قومی داشته باشند و با ارائه راهکارهایی مناسب، ضمن از میان برداشتن این منازعات، گامی اساسی برای تحکیم همبستگی ملی بردارند؛ بنابراین، بررسی زمینه‌های بروز خشونت سیاسی برای تخفیف رقابت قومی و جلوگیری از افزایش تنش‌ها با توجه به فعالیت کنشگران افراطی در هر دو گروه قومی، ضروری است. بر همین اساس، پژوهش حاضر به دنبال

۲۰۱۳» نشان داد عامل اساسی درگیری بین اورومو و پوکوو در تانتا دلنا از سال ۱۹۹۱ نه نقاط آبگرفتگی اوروما (مالکاه‌ها) و نه مزارع کشاورزی پوکوو (شامباس)، بلکه خشونت‌های سیاسی بود. تقریباً تمام درگیری‌های مسلحانه بین اورومو و پوکوو از زمان آزادسازی سیاسی در سال ۱۹۹۱ به انتخابات ملی مرتبط بود. پیش از این، هرگز چنین حمله‌های سازمان‌یافته‌ای بین دو جامعه دوست انجام نشده بود.

راسول^۲ و همکاران (2011) نشان دادند با وجود همدمی قومی و فرهنگی، عوامل متعددی همچون کمبود عمومی دانش و تجربه عمومی درباره فرهنگ‌های دیگر، نبود تجربه عملی از فرهنگ‌های دیگر و ناتوانی در درک شباهت‌ها و تفاوت‌ها بین فرهنگ خود و دیگران در خشونت دخالت دارد که مانع ایجاد همدمی می‌شود.

سدنمن، ویمرو و مین^۳ (2010) در پژوهشی دیگر با نام «چرا گروه‌های قومی به خشونت دست می‌زنند»، با بررسی روابط قدرت قومی (EPR) همه گروه‌های قومی در سراسر جهان از سال ۱۹۴۶ تا ۲۰۰۵ نشان دادند نمایندگان گروه‌های قومی‌ای که بیشتر از قدرت دولتی محروم می‌شوند، به‌ویژه اگر به‌تازگی قدرت را از دست داده باشند، بیشتر در معرض ابتلا به اختلافات با دولت قرار می‌گیرند و ظرفیت بسیج آنها بیشتر است و خطر درگیری‌های خشونت‌آمیز در آنها افزایش می‌یابد. از نظر بانگورا^۴ (2006)، نابرابری میان گروه‌ها به نسبت نابرابری میان افراد، منبع محکم‌تری برای تضادهای خشونت‌بار است. هنگامی که نابرابری در درآمد، ثروت و دسترسی به خدمات و قدرت سیاسی بر تفاوت‌های گروهی منطبق باشد، بسیج افراد برای انجام‌دادن کنش جمعی، موضوع مهمی تلقی می‌شود.

مرور پژوهش‌های پیشین در داخل و خارج از ایران نشان می‌دهد از بعد روش‌شناختی، بیشتر پژوهش‌ها به‌صورت کیفی و یا تحلیل ثانویه بوده و فقط یک مورد در شهر زاهدان به‌صورت پیمایشی انجام شده است و آن پژوهش نیز از نظر

دموکراسی، شرط کافی تضاد سیاسی خشونت‌آمیز است. نتایج نیز به‌طور کلی نشان داد تضاد سیاسی خشونت‌آمیز، شامل نابرابری در ثروت، نبود دموکراسی، وجود نابرابری اسمی، نبود توسعه اقتصادی و نبود کیفیت حاکمیت است.

محمودزاده رضایی (۱۳۹۰) در پژوهشی برای شناخت نظری زمینه‌های مؤثر بر شکل‌گیری استراتژی خشونت سیاسی، به مثابه واقعه‌ای رسانه‌ای در موقعیت واگرایی، در میان حوزه‌های تراکم جمعیتی مسلمانان اهل سنت در حاشیه مرزهای ایران نشان داد بومیان کرد، بلوچ و ترکمن به انتخاب‌های متمایز از فهرست ده‌گانه استراتژی‌های کنش/واکنشی دست می‌زنند تا در جایگاه مقاومت فرهنگی به ایشان، امکان خروج از موقعیت واگرایی را اعطا کند. در این میان، بهره‌گیری از خشونت سیاسی، به‌عنوان تنها یکی از انتخاب‌های ممکن از فهرست ده‌گانه مقاومتی، برای دستیابی به هدف دولت ائتلافی یا استقلال‌طلبی توسط این گروه‌ها رمزگذاری می‌شود که معانی آن، بیشتر به انتقام و دفاع محدود شده است. خشونت سیاسی، خود، چرخه جدیدی را در موقعیت واگرایی شکل می‌دهد که در آن، دفاع مشروع، یعنی کشتن برای کشته‌نشدن، و انتقام، یعنی کشتن به‌علت کشتن پیشین، به‌طور پیوسته تکرار می‌شود.

نتایج پژوهش طالبان (۱۳۹۰) نشان داد دو الگوی متفاوت از محرومیت نسبی، موجب خشونت سیاسی در کشورهای مسلمان شده است: اول، ترکیبی از تبعیض گروهی زیاد با برابری اقتصادی اندک و دیگری، جوامعی که در آنها تبعیض گروهی زیاد با توسعه شتابان ترکیب شده است. از دیگر نتایج پژوهش مذکور این است که در میان کشورهای خاورمیانه، وقوع خشونت سیاسی به نابرابری اقتصادی، ارتباط نداشته است. همچنین، تبعیض گروهی، علت لازم خشونت سیاسی بوده است؛ یعنی، کلیه کشورهایایی که در آنها خشونت سیاسی وجود داشته است، تبعیض گروهی دارند.

اتفا^۱ (2019)، در مقاله‌ای با نام «درگیری‌های قومی در آفریقا؛ درگیری‌های اورومو و پوکوو در سال‌های ۱۹۹۱-

² Rasool

³ Cederman, Wimmer and Min

⁴ Bangura

¹ Tsega Etefa

به‌طور عمده ناشی از احساس تهدید و ناامنی و با نگاهی جزئی‌تر بر امنیت فردی هر یک از شهروندان متمرکز شده است؛ بنابراین، هرچه این امنیت را تهدید کند، زمینه‌ساز خشونت، اعم از مستقیم و ساختاری است. به‌نظر وی، خشونت ساختاری، نوعی خشونت است که ساختارها یا نهادهای اجتماعی بر مردم تحمیل می‌کنند. این نوع خشونت، مقدمه و مکمل یا نتیجه خشونت مستقیم (به‌کارگیری زور و قدرت فیزیکی) است. خشونت ساختاری یوهان گالتونگ برای تحلیل خشونت، به‌صورت ذیل تقسیم‌بندی می‌شود:

الف. خشونت مستقیم: تجاوز نظامی و کاربرد بی‌منطق اسلحه؛

ب. خشونت اقتصادی: افزایش فقر و شکاف طبقاتی و محرومیت از توسعه اقتصادی؛

ج. خشونت سیاسی: نبود امکان برخورداری از آزادی یا مشارکت مناسب سیاسی و

د. خشونت هویتی: شامل بحران‌های هویتی و فرقه‌ای (علیپور گرجی و شعبانی‌کیا، ۱۳۹۸: ۳۰۶).

براساس نظریه گالتونگ، در خشونت هویتی، دو عامل «احساس تهدید» و «احساس تبعیض»، بیشترین نقش را در شکل‌گیری و گسترش این نوع از خشونت دارد و تحریکات داخلی و خارجی، آن را در سازوکار خاصی تشدید می‌کند.

برتون^۲ (1990)، به‌عنوان متفکری هویت‌محور، ریشه درگیری‌ها و خشونت‌ها را در شاخص‌های هویتی جست‌وجو می‌کند. به‌نظر وی، زمانی که هویت فرد یا گروه اجتماعی از لحاظ قانونی به رسمیت شناخته نمی‌شود یا نهادهای اجتماعی، هویت آنان را پست‌تر به حساب می‌آورند یا هویت آنان را دیگر هویت‌ها تهدید می‌کند، فرد به خشونت، خواه در بعد داخلی و خواه در بعد بین‌المللی، کشیده می‌شود.

کینگ مفهوم تساهل (مدارا) را از رفتارهای مشابه با رفتار مداراگرانه تفکیک می‌کند و برای مدارای اجتماعی، چهار بعد قائل می‌شود: مدارای عقیدتی، مدارای سازمانی، مدارای

جامعه آماری بر یک شهر متمرکز بود. پژوهش‌های انجام‌شده از نظر موضوعی نیز به‌طور عمده درباره هویت‌یابی به‌واسطه قومیت و قوم‌گرایی انجام شده است. عمده‌ترین عوامل تأثیرگذار بر خشونت سیاسی و منازعات قومی از نظر پژوهشگران داخلی، همانندی‌های فرهنگی، قومی، مذهبی با کشورهای همسایه، محرومیت نسبی، سیستم قوم‌مداری، تبلیغات سیاسی شبکه‌های ماهواره‌ای، شکاف‌های قومی مرکز-پیرامون و احساس نابرابری و تبعیض گروهی زیاد است. در پژوهش‌های خارجی نیز شکاف‌های موجود میان احزاب مختلف جامعه و دولت، نفوذ عناصر خارجی جهانی و منطقه‌ای، تفاوت‌های زبانی، تغییر ساختار جمعیتی و نابودی الگوی همزیستی قومی، تراکم جمعیت قومی، روابط قدرت قومی، انتخابات و رسانه‌ها از عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی بود. در این زمینه، پژوهشگران خارجی با توجه به روند رویدادهای اتفاق‌افتاده در سراسر جهان از نظر خشونت‌های نژادی، عوامل مؤثر بر خشونت‌ها را با استفاده از پیمایش‌های جهانی، تحلیل‌های ثانویه کرده‌اند؛ اما در ایران، به این موضوع و عوامل مرتبط با آن و مشخص کردن سازوکار اثرگذاری آن عوامل، توجه زیادی نشده است. با توجه به اینکه هدف اصلی این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی در روابط بین دو قوم است، گفتنی است خشونت سیاسی در شرایط امروز استان آذربایجان غربی، بیشتر به معنای اعمال زور در روابط جمعی بین قومی است که با حوزه سیاست ارتباط پیدا می‌کند؛ بنابراین، نویسندگان بر آن شدند با بهره‌گیری از دیدگاه‌های نخبگان قومی و شهروندان ساکن در استان آذربایجان غربی از دو قومیت ترک و کرد، عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی را با تأکید بر شکاف‌های قومی بررسی کنند.

مبانی نظری

گالتونگ^۱ (1990) مدعی است رفتار خشونت‌بار، زائیده اندیشه‌های خشن است. این اندیشه‌ها و اعمال خشونت‌بار،

² John Burton

¹ Galtung

دموکراتیک تبدیل شده است؛ به گونه‌ای که حتی حکومت‌های غیردموکراتیک نیز ادعای تأمین و اجرای حقوق شهروندی دارند (ذکابی، ۱۳۸۱: ۲۲). در جوامع غیردموکراتیک، به هر اندازه که استبداد و بی‌عدالتی فراگیرتر باشد، به همان اندازه نیز توهم تعلق به جمعیت‌های تباری، ژرف‌تر و امکان واکنش جمعی و دفاع از جمع «خودی» بر بنیاد نژاد و خون نیرومندتر می‌شود (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۳۲).

محروم‌سازی اجتماعی اقلیت، پیوند اجتماعی را تضعیف می‌کند و موجب شک به اقوام شهروندی، به‌عنوان نیرویی همگراننده در جامعه معاصر می‌شود. محروم‌سازی اقلیت‌های قومی از شهروندی با اعمال و گفت‌وگوهای انجام می‌شود که در آنها جنس، نژاد، طبقه اجتماعی و فرهنگ به‌عنوان عوامل تأثیرگذار به‌همدیگر مرتبط می‌شوند (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۳۵).

اسلامی و نیازی (۱۳۸۹) معتقدند شهروندی، ابعاد و قلمروهای مختلفی دارد که باید به آنها توجه جدی شود. شهروندی که به بعد فرهنگی، آراستگی دارد، برای حقوق اجتماعی اقلیت‌ها احترام قائل است، به ارزش‌های فرهنگی جامعه پایبند است و در عین حال، به تحمیل این ارزش‌ها به افراد دیگر اقدام نمی‌کند. قلمرو سیاسی شهروندی، متضمن حق رأی، مشارکت سیاسی، برپایی انتخابات آزاد و فرصت و حق دستیابی آزادانه به مناصب سیاسی است. بعد اجتماعی شهروندی نیز رفاه و تأمین اجتماعی برای شهروندان، تأمین حداقل‌های آموزشی و بهداشتی و رفاه اقتصادی را دربرمی‌گیرد و کوشش برای ایجاد عدالت و برابری، حساسیت به مسائل و مشکلات اجتماعی، کوشش برای ایجاد امنیت اجتماعی و رفاه، سوادآموزی، سلامت و بهداشت عمومی، از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد اجتماعی شهروندی است (به نقل از گنجی، نیازی و عسگری، ۱۳۹۳: ۸۰).

گر^۲ معتقد است کنش‌های جمعی اعتراضی، از جمله خشونت سیاسی، نتیجه رشد سریع‌تر انتظارات نسبت به فرصت‌های واقعی است؛ به همین علت، گروه‌هایی که خود را

هویتی و مدارای رفتاری. مدارای عقیدتی، دربردارنده مدارا درباره وجود یا بیان یا تبلیغ عقایدی مخالف با عقاید عامل تساهل، مانند باور به دگراندیشی، نسبی‌گرایی فرهنگی، نداشتن تعصب و باور به آزادی عقیده دیگران است. مدارای هویتی، اعمال مدارا درباره ویژگی‌های غیراختیاری دیگران، مانند ملیت، جنس، نژاد، طایفه، زبان و دین است. مدارای هویتی، میزان تحمل افراد و گروه‌ها با هویت‌های مختلف درباره یکدیگر است و به انواع ذیل تقسیم می‌شود: مدارای ملیتی، مدارای دینی، مدارای قومیتی، مدارای جنسیتی و مدارای محلی (King, 1976: 40).

لانگزی معتقد است هرچه در روابط میان دو قوم، شناخت آنها از یکدیگر افزون‌تر شود، احتمال شکل‌گیری سوء تفاهم و تصورات اشتباه میان آنها کاهش می‌یابد؛ زیرا با وجود فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف، تنها فرصت برای دستیابی به حقیقت و رسیدن به صلح و زندگی مسالمت‌آمیز، «گفت‌وگو» است (Longxi, 2009: 202).

هورویتز^۱ در کتاب خود به نام «گروه‌های قومی در ستیز»، خشونت را زمانی پرشدت ارزیابی می‌کند که دو گروه قومی به‌لحاظ اندازه و در اختیار داشتن منابع، تقریباً در حد قیاس‌پذیری نسبت به یکدیگر باشند. رویارویی گروه‌های مختلف قومی، زمانی گریزناپذیر می‌شود که هر یک از گروه‌های قومی، خود را در وضعیت ناعادلانه‌ای تصور کند. این تصویر ذهنی و حتی عینی، واقعی و ملموس، در حوزه‌های مختلفی اعم از سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی، در کسب قدرت سیاسی و اشغال رده‌های مهم حکومتی و درجات کلیدی نظامی، در دسترسی به امکانات رفاهی، بهداشتی و اقتصادی، در شأن و منزلت اجتماعی، آداب و رسوم، مناسک، ارزش‌ها و نهادهای فرهنگی درک و دریافت می‌شود (مقصودی، ۱۳۸۰: ۵۶).

در جهان معاصر، مقوله حقوق شهروندی، جذابیت زیادی دارد و تحقق آن به مهم‌ترین ملاک مشروعیت حکومت‌های

² Gurr

¹ Horwitz

که برای تبیین قومیت به کار گرفته می‌شود، در عمل به تعریف جماعتی جدا از سایر جماعت‌ها می‌انجامند؛ مگر آنکه بتوانند به میانجی ترسیم مرزهای مشخصی میان «یکی» و «دیگری» یا «دیگران»، وجهی عملی بیابند. ویمر معتقد است با تکیه بر استعاره «مرز» می‌توان به جست‌وجوی پاسخی برای این پرسش مهم برآمد که چرا قومیت، در جوامع مختلف، در موقعیت‌ها و دوره‌های متفاوت، به میزان و صورت‌های گوناگونی رخ می‌نماید، اهمیت می‌یابد و بازتولید می‌شود یا در مقابل، دستخوش دگرگونی شده، از تأثیرگذاری آن کاسته می‌شود و رو به امحا می‌گردد. ویمر، قومیت را چیزی فراتر از باهمستان‌های تخیلی، رده‌بندی شناختی و یا گفتمان هویتی می‌داند (ویمر، ۱۳۹۶). ویمر به تأسی از ماکس وبر معتقد است سلسله‌مراتب قدرت و اعتبار، مرزبندی قومیتی را پدید می‌آورد و این مرزبندی‌ها نیز سبب تثبیت و نهادینگی خود این سلسله‌مراتب می‌شود (ویمر، ۱۳۹۶: ۲۰۷).

فردریک بارت^۴ معتقد است تمایزهای قومی، محصول ترسیم و پاسداشت مرزهاست، نه محصول تفاوت‌های فرهنگی مشهود برای مشاهده‌گر بیرونی. بارت آن دسته از دیدگاه‌های مربوط به قومیت را، که بر مشترکات فرهنگی و زبانی و غیره تأکید دارد، ناقص می‌داند و به جای آن بر روابطی تأکید می‌کند که سبب جداسازی مرزهای میان «خود گروه» و «دیگر گروه» می‌شود. به موجب این دیدگاه، احساس تعلق به گروه قومی بر اثر اوضاع خاصی و در واکنش به نوع روابط شکل گرفته میان گروه با دیگران پدید می‌آید. در جریان چنین تعاملی، مرزهای میان گروه‌ها ساخته می‌شود. در تعریف گروه، خود اینکه «ما کیستیم» به همان اندازه «ما که نیستیم»، اهمیت دارد (بارت، ۱۳۹۷).

بارت شکل‌گیری مرزهای قومی را حاصل تعامل با دیگران در وضعیت‌های خاص می‌داند. مرزها همواره در برابر افراد دیگری کشیده می‌شود؛ اگرچه این مرزها بسیار متزلزل و شکننده است و در وضعیت‌های دیگری ممکن است

در مقایسه با سایر گروه‌ها، حاشیه‌ای و بدون قدرت و نفوذ می‌پندارند، برای رفع این نارضایتی‌ها به کنش جمعی روی می‌آورند (نش، ۱۳۸۵: ۱۴۵). ناکامی و نارضایتی، فقط به منابع و عوامل اقتصادی (مانند نابرابری اقتصادی) محدود نمی‌شود و ریشه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز دارد. از دید گر، «تبعیض»، بیشتر از صرف نابرابری، موجد ناکامی و احساس محرومیت است و بیشتر به پرخاشگری و کنش‌های خشونت‌آمیز منجر می‌شود. منظور از تبعیض گروهی به‌عنوان نوع خاصی از نابرابری، هر گونه انسداد یا محدودیت بر برخی گروه‌های اجتماعی است (گر، ۱۳۷۷: ۵۶-۵۸).

ماکس وبر^۱ و پیر بوردیو^۲ معتقدند انسداد اجتماعی و درجات بالای «گروه‌بودگی» با راهبردهای مرزبندی نمادین به تفاوت‌های فرهنگی می‌انجامد. کسانی که خود را از دیگران جدا می‌کنند، مرزها را تقویت می‌کنند؛ زیرا نشانه‌های فرهنگی جدیدی می‌آفرینند تا بر تفاوت‌های فرهنگی خود با سایر گروه‌های قومی تأکید کنند (ویمر^۳، ۱۳۹۶: ۲۰۶). اگر انسداد اجتماعی زیاد، سلسله‌مراتبی قومیتی بسازد، مقوله‌های قومیتی متقاطع و تازه تعریف‌شده را باید کنشگران دارای مشروعیت و قدرت سیاسی زیاد پشتیبانی کنند. اگر شبکه‌های سیاسی با مرزهای قومیتی منطبق باشد، آنگاه به‌دشواری می‌توان ائتلاف‌های متقاطع پدید آورد. اگر اعضای گروه‌های قومی برای تفکر و کنش، الگوهای فرهنگی‌ای داشته باشند که به‌آسانی قابل شناسایی باشد و اگر آنها در قالب ائتلاف‌های نیرومند به هم بپیوندند، گفتمانی است آنها به این گروه‌های قومیتی، دلبستگی عاطفی عمیقی دارند. در این وضعیت، اعضای گروه قومی در پاسداری از فرهنگ، افتخار به گروه قومی خود و اصالت فرهنگشان از جان می‌گذرند و مرزها را تثبیت می‌کنند؛ حتی در بحبوحه تغییرات اجتماعی شدید (ویمر، ۱۳۹۶: ۲۰۷).

به نظر ویمر، تمامی مفاهیم و مقولات، آداب‌ورسوم، نهادها و نمادها، ویژگی‌های زبانی و تاریخی و نژادی و جغرافیایی‌ای

^۱ Max Weber

^۲ Pierre Bourdieu

^۳ Wimmer

^۴ Fredrik Barth

دیدگاه، قومیت باعث ایجاد شکاف اجتماعی و در نتیجه، ایجاد نیروهای اجتماعی قومی می‌شود که در پی مطالبات سیاسی به بسیج نیروهای خود اقدام می‌کنند و با تأکید بر مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده این شکاف، می‌کوشند بر مبنای قومیت، قدرت کسب کنند. البته این امر به رابطه اقوام مختلف با یکدیگر و با دولت مرکزی و قومیت غالب بستگی دارد. به عقیده بشیریه، اقلیت‌های ملی، اشتراک‌های فرهنگی، تاریخی و زبانی دارند و با توجه به میزان سلطه‌جویی قوم مرکزی ممکن است به درجات مختلف به خود سازمان دهند. سیاست‌های دولت مرکزی درباره اقلیت‌های ملی و قومی ممکن است برای حفظ هویت فرهنگی آنها یا جذب و حل آنها در درون فرهنگ و قومیت مرکزی باشد (بشیریه، ۱۳۸۶: ۲۸۰-۲۸۱).

در پژوهش‌های لازارسفلد و همکاران، بدون آنکه از این تعبیر خاص استفاده شود، مفهوم شکاف‌های اجتماعی، مبنای تبیین ترجیحات سیاسی بود. در واقع، آنان از سه شکاف عمده، یعنی شکاف‌های اقتصادی-اجتماعی، مذهبی و سکونت‌ی، به عنوان تبیین‌کننده‌های رفتار انتخاباتی استفاده کردند (قاضیان، ۱۳۸۰: ۳۷). لپیست و روکان، همسو با نظریه‌های قومی-مذهبی با افزودن اختلافات طبقاتی، قومی و زبانی به اختلافات مذهبی، معتقدند قومیت با ایجاد شکاف‌های اجتماعی، باعث شکل‌گیری نیروهای اجتماعی قومی می‌شود که با تعقیب مطالبات قومی، به بسیج افراد و جهت‌دهی به رفتار انتخاباتی آنها اقدام می‌کنند (بشیریه، ۱۳۸۶: ۹۱-۱۰۹). تونگ (۲۰۰۹) سه نظریه یا سه رویکرد را درباره خشونت‌های قومی و نقش نهادها و سازمان‌ها در صلح و آرامش قومی بررسی کرده است: خاستگاه‌گرایی قومی^۱، ساختارگرایی^۲ و ابزارگرایی^۳. در نظریه «خاستگاه‌گرایی قومی»، فرضیه‌ها راجع به ویژگی‌های قومیت‌گرایی و طبیعت انسان‌ها مطرح می‌شود. این نظریه معتقد است خود قومیت‌گرایی، علت خشونت‌های قومی است؛ بنابراین، در طوایف ناهمگون‌تر، احتمال رفتارهای

اصلاً احساس نشود. در نظریه بارت، آنچه مهم است محتوای فرهنگی پدیده‌ای به نام قومیت نیست؛ بلکه سازماندهی اجتماعی تفاوت‌هایی است که تصور می‌شود میان گروه‌ها وجود دارد. فهم بهتر سازوکارهای مرزبندی میان گروه‌های قومی، مستلزم معرفی دو مفهوم دیگر است: «مرزهای نمادین» و «مرزهای اجتماعی». مرزهای نمادین، تمایزهای مفهومی است که بازیگران برای دسته‌بندی اشیاء، افراد، کردارها و حتی زمان و مکان به کار می‌برند. با اینگونه تمایزها، افراد و گروه‌ها تعریف‌های خود را از واقعیت، میان خود حل و فصل می‌کنند. همچنین، مرزهای نمادین، مردم را به گروه‌های مختلف تقسیم می‌کند و احساس شباهت به عضویت در گروه را در فرد پدید می‌آورد. مرزهای اجتماعی در نقطه مقابل اشکال عینی یافته تفاوت‌های اجتماعی قرار دارد که در دسترسی نابرابر به منابع (مادی و غیرمادی) و توزیع نابرابر فرصت‌های اجتماعی تجلی یافته است. فقط در شرایطی که درباره مرزهای نمادین، وفاق گسترده‌ای وجود داشته باشد، این مرزها خصلت محدودکننده می‌یابد و روابط متقابل اجتماعی را به‌گونه‌ای اساسی الگو می‌بخشد (Lamont and Molnar, 2002).

فنتون (۲۰۰۴) برای شناخت و تبیین منازعات قومی، به دنبال تبیین این مسئله است که چگونه و در چه شرایطی، مرزهای تمایز و تفاوت به مرزهای تضاد جدی تبدیل می‌شود؛ به عبارت دیگر، چرا و چگونه کنشگران تصمیم می‌گیرند مطابق ترغیب و پافشاری وفاداری قومی عمل کنند. از نظر فنتون، خشونت‌های قومی به‌طور عمیقی، صبغه تاریخی دارد. از نظر وی، منازعات قومی را می‌توان بین گروه‌های قومی تعریف کرد که با همبستگی قومی (نگاه به درون) یا خصومت قومی (نگاه به بیرون) برانگیخته می‌شود. فنتون معتقد است برای تبیین خشونت بین اقوام باید به فراتر از مدل «خود قومیت»، یعنی به «شرایط بیرونی» قابل تشخیص نظر بیندازیم که مرزهای تمایز را به مرزهای خشونت تبدیل می‌کند (Fenton, 2004: 134).

یکی از عوامل اصلی ایجاد شکاف‌های اجتماعی در بسیاری از کشورهای جهان، قومیت است. بر مبنای این

¹ Primordialism

² Constructivism

³ Instrumentalism

و در صورت مهار و مدیریت بحران، شکاف‌های قومی و اجتماعی نیز التیام می‌یابد. گاه، تحرکات قومی در قالب مبارزات انتخاباتی و پیکارهای قانونی، موجب برآورده شدن تقاضاهای قومی در جوامع در حال گذار می‌شود. در اینگونه فعالیت‌ها، مشارکت گروه‌های قومی و سهم‌خواهی، دو روی شرکت این گروه‌ها در مبارزات انتخاباتی است (مقصودی، ۱۳۸۵: ۸۸).

از دید مکتب شیکاگو، ویژگی‌های رأی‌دهنده، گروهی که بدان تعلق دارد، ویژگی‌هایی که فرد به افراد و گروه‌های سیاسی حاضر در میدان سیاست منسوب می‌کند و انباشته‌ای از تجربه‌های گذشته فرد در میدان سیاسی، تعیین‌کننده رفتار رأی‌دهی است. به این ترتیب، تجربه شرکت در انتخابات قبلی و احساس حاصل از نتیجه این مشارکت‌ها به همراه ارزیابی نگرشی که درباره نظام سیاسی و عملکرد آن و نخبگان آن دارند، رفتار رأی‌دهی را تعیین می‌بخشد (بشیریه، ۱۳۸۶: ۸-۲۰). مطابق نظریه رقابت، هویت‌های سیاسی گروه، زمانی برجسته و تشدید می‌شود که گروه‌های مجاور برای دستیابی به منابع کمیاب، ناچار به مبارزه باشند. در کشورهای در حال توسعه و در جریان فرایند مدرنیزه شدن، اغلب اتفاق می‌افتد که گروه‌های قومی در رقابت با یکدیگر قرار می‌گیرند و بر سر منابع کمیاب اقتصادی و سیاسی ستیزه می‌کنند. در جریان این رقابت و ستیزه، هویت‌های قومی، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد و مبنای تفکیک گروه‌ها از یکدیگر می‌شود؛ در حالی که پیش از شروع فرایند مذکور، چنین رقابتی و ستیزه حاصل از آن اصولاً وجود نداشته است (Valera et al., 1998: 25)؛ بنابراین، وجود قومیت‌های رقیب در دستیابی به منافع (منابع و فرصت‌ها) باعث برجستگی هویت‌های قومی و رفتار برمبنای آن می‌شود. در این رویکرد، کمیابی منابع و توزیع نامتوازن آن باعث ایجاد نوعی رقابت بین اقوام برای دستیابی به منابع بیشتر می‌شود. این رقابت با اهمیت یافتن هویت قومی باعث برجسته شدن مطالبات قومی می‌شود و نوع و الگوی رفتار انتخاباتی افراد را

خشونت‌آمیز، بیشتر است. براساس نظریه «ساختارگرایی»، قدرت نهادهای سیاسی به بهترین شکل، وقوع یا نبود خشونت را تبیین می‌کند. این تنها رویکردی است که پاسخگوی این پرسش است که صلح و آرامش در چه چیزی ریشه دارد. نظریه «ابزارگرایی» به‌گونه‌ای مجاب‌کننده، نشان می‌دهد خشونت‌های قومی در رقابت‌های اقتصادی و سیاسی ریشه دارد. براساس این نظریه و در پاسخ به طرفداران فرضیه «ساختارگرا»، نهادها و سازمان‌های پر قدرت و صاحب نفوذ، اعتماد و ائتلاف مدنی ایجاد می‌کنند که در نتیجه آن، شهروندان به این باور می‌رسند که انتخابات و حق رأی، بسیار قدرتمندتر از گلوله و اسلحه یا در بسیاری از موارد همچون آفریقا، قدرتمندتر از قداره عمل می‌کند (Tong, 2009: 73).

نوریس و متز^۱ (2003) در آخرین مطالعات تطبیقی خود درباره ۱۲ کشور آفریقایی معتقدند کلید فهم رفتار انتخاباتی جوامع سنتی و در حال گذار به دموکراسی، پدیده قومیت است. در این جوامع به‌علت نبود شکل‌گیری و تثبیت نهادهای مدنی جدید و تشکل‌های واقعی حزبی، که مبتنی بر پایگاه طبقاتی و منافع و اهداف مشترک سیاسی و اقتصادی باشد، یاریگیری احزاب سیاسی و برنامه‌های انتخاباتی با تکیه بر شکاف‌های قومی و مذهبی و اجتماعی و روابط مرکز پیرامون انجام می‌شود. در واقع، این احزاب به جای تکیه بر طبقه اجتماعی، که تکیه‌گاه فعالیت‌های انتخاباتی در جوامع صنعتی است، از الگوی هویت اجتماعی و ویژگی‌های قومی بهره می‌جویند که نفوذ ویژه‌ای بر گزینش رأی‌دهندگان دارد (Norris and Mattes, 2003: 1-14). در چنین موقعیتی، بسیج قومی با تکیه بر موضوعات خاص گرایانه و گروه‌گرایانه، دستمایه نخبگان قومی و غیرقومی است و دو مسیر متفاوت را می‌پیماید. گاهی، تحرک قومی در هم‌پیوندی با التهابات فراگیر سیاسی، بر پیکارهای غیرقانونی و خشونت‌بار قومی می‌افزاید و از هم‌گسیختگی اجتماعی و ملی را رقم می‌زند

¹Norris and Mattes

می‌شود تا سهم بیشتری در قدرت سیستم سیاسی به دست آورند. ترس از تسلط دیگران یا مغلوب شدن، ممکن است به‌طور مشخصی برجسته شده، به سیاسی و مسلح شدن گروه‌های قومی منجر شود. براساس نظر آکلائف، زمانی که درگیری‌ها بر سر قدرت سیاسی بین رقبای قومی شدت می‌یابد و به مسئله مرگ و زندگی تبدیل می‌شود، احتمال بروز خشونت، بسیار زیاد می‌شود. به اعتقاد «آکلائف»، تغییرات سیاسی اجتماعی شدید و ماهیت سیاسی شده قومیت‌ها عامل اصلی شکل‌گیری و ایجاد شکاف‌های بین قومی و تشدید مناقشات تا حد بحران‌های سیاسی است. همچنین، مسئله تقسیم قدرت سیاسی و نگرانی‌های قومی در این زمینه به ایجاد مجدد بحران مشروعیت در هر مرحله از تغییر سیاسی اجتماعی کمک می‌کند. هر بحران تازه مشروعیتی، حادث از بحران قبلی است و به افزایش بیشتر خشونت سیاسی منجر می‌شود (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۱۰۰-۱۰۲).

چارچوب نظری

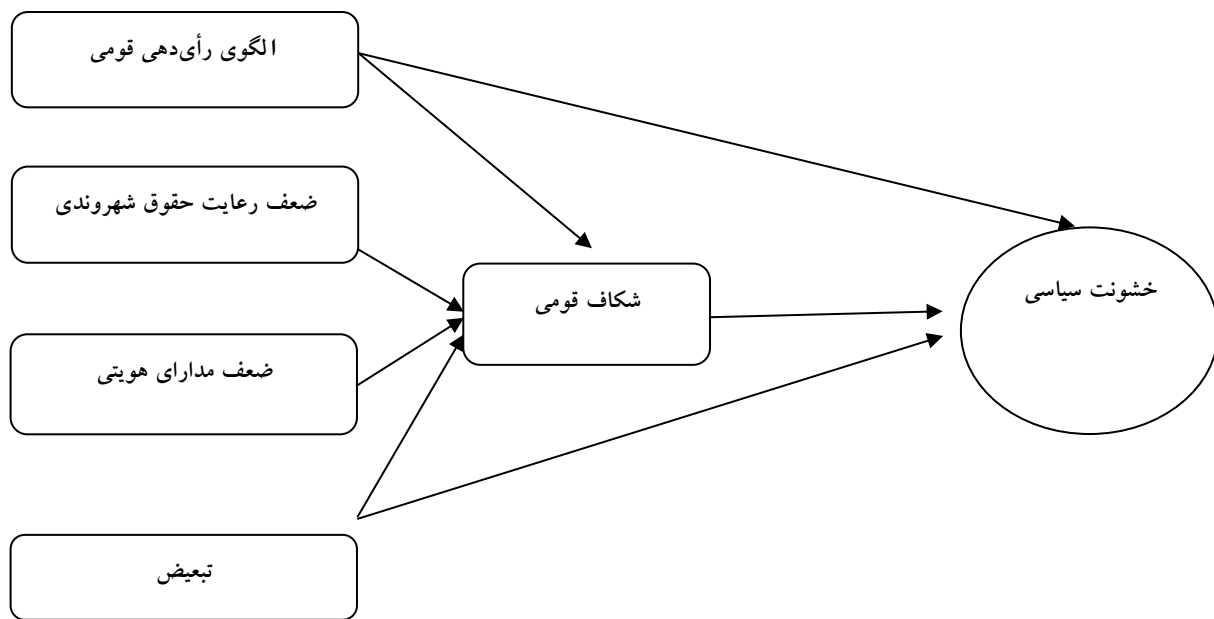
مراجعه به منابع متعدد در زمینه‌های موضوع نشان می‌دهد تقریباً تمام نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و پژوهش‌ها تا حدودی برخی از ویژگی‌های پدیده را توضیح می‌دهند؛ اما هیچ‌کدام، عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی را در یک مجموعه منسجم مفهومی ارائه نمی‌کنند؛ بنابراین، هر کدام از زاویه خاص به موضوع توجه کرده‌اند و به نظر می‌رسد تحلیل‌ها و تبیین‌ها مکمل یکدیگرند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت نظریه یا مدل واحدی از آنچه خشونت سیاسی را دربرگیرد، وجود ندارد؛ بلکه طیف نسبتاً وسیعی از دیدگاه‌ها و نظریه‌های سیاسی و جامعه‌شناختی با تفاسیر متفاوت و همپوشانی‌های تفاسیر دیده می‌شود. چارچوب نظری پژوهش، تلفیقی از نظریه آکلائف و یمر، بارت و اسملسر است. مدل پیشنهادی براساس بکارگیری نظریه‌های مذکور به شرح ذیل است:

تعیین می‌کند. وگت^۱ (۲۰۱۷) در پژوهش خود در کشورهای پسااستعماری نشان داد شکاف قومی باعث بسیج قومی می‌شود و این مسئله، زمینه خشونت در کشورهای قومی را فراهم می‌کند. بسیج سیاسی قومی، فرایندی است که قومیت‌ها با ایجاد وفاداری اعضا به یک سازمان یا رهبر بر مبنای مسائل قومی، آمادگی گروه قومی برای علل جمعی را افزایش می‌دهند (پناهی، ۱۳۸۹: ۳۳۴). برخی از متفکران معتقدند اهمیت بسیج قومیت‌ها در جامعه سیاسی مدرن، از اهمیت کشمکش طبقاتی، به مراتب بیشتر است. در این زمینه، راگین^۲ می‌نویسد: مارکسیست‌ها و نئومارکسیست‌ها بسیج سیاسی قومیت را، که بر اثر الگوی رأی‌دهی مشخص به وجود می‌آید، به‌صورت نیروی دارای پتانسیل گسیختگی در جامعه سیاسی مدرن می‌بینند (مهری، یزدخواستی و پناهی، ۱۳۹۳: ۹۴).

آکلائف با مطالعه درباره جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته آسیای میانه و قفقاز معتقد است بخش بزرگ درگیری‌های خشونت‌بار قومی، ماهیت سیاسی ناشی از مناقشات قومی بر سر کسب موقعیت گروهی در ساختار سیاسی این کشورها و نیز درگیری‌های بین گروهی بر سر توزیع مجدد قدرت و رسیدن به قدرت دارد. به اعتقاد او، فشار فزاینده قومیت سیاسی شده و تشدید ادعاها و ضدادعاها در هر مرحله‌ای از تغییرات سیاسی اجتماعی کشور ممکن است به بحرانی شدید در روابط بین قومی منجر شود. در چنین شرایطی، برخی از گروه‌های قومی برای دستیابی به خواسته‌های خود و برای ایجاد تغییرات به خشونت متوسل می‌شوند. تغییرات سیاسی-اجتماعی در جوامع چندقومی، نشان‌دهنده دگرگونی‌های مهم در چگونگی سازماندهی گروه‌های قومی است. این گروه‌ها با توجه به تغییرات سیاسی در جامعه بر سر منافع خود به طور فزاینده اصرار می‌ورزند، نیروها و منافع خود را بسیج می‌کنند و بسیج نیروها به‌طور عمده در آستانه انتخابات محلی اعم از مجلس شورای اسلامی و شوراهای شهر و روستا در مناطق چندقومیتی انجام

¹ Vogt

² Ragin

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

Fig 1- Conceptual model of research

روش تحقیق

روش استفاده شده در این پژوهش، پیمایش است. جمع‌آوری اطلاعات با پرسش‌نامه محقق‌ساخته انجام شد. جامعه آماری مورد مطالعه، شهروندان سنین ۱۸ تا ۶۵ سال استان آذربایجان غربی است که براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد آنها ۲۱۱۶۶۸۴ نفر است (سالنامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۶). قلمرو مکانی، استان آذربایجان غربی و قلمرو زمانی، سال ۱۳۹۸ است. حجم نمونه، ۳۸۴ نفر از شهروندان استان آذربایجان غربی است که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد.

فرضیه‌های پژوهش

- وجود تبعیض بر خشونت سیاسی در آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- الگوی رأی‌دهی قومی بر خشونت سیاسی در آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ضعف مدارای هویتی بر خشونت سیاسی در آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ضعف رعایت حقوق شهروندی بر خشونت سیاسی در آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- شکاف قومی بر خشونت سیاسی در آذربایجان غربی تأثیر دارد.

$$n = \frac{Nt^2 pq}{Nd^2 + t^2 pq} = \frac{2116684 * (1.96)^2 * 0.5 * 0.5}{2116684 * (0.05)^2 + (1.96)^2 * 0.5 * 0.5} = 384$$

(ترک و کردزبان)، مهاباد و پیرانشهر (اکثریت کردزبان) انتخاب شدند؛ سپس براساس روش تقسیم‌بندی جغرافیایی در پنج منطقه جغرافیایی شهرها، دو منطقه به صورت تصادفی، انتخاب و در هر محله، دو بلوک نمونه‌گیری شد که شهروندان آنان به صورت تصادفی به پرسش‌های پرسش‌نامه پاسخ دادند.

پس از تعیین حجم نمونه با توجه به گستردگی جغرافیایی استان آذربایجان غربی، براساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تقسیم استان به سه قسمت شمال، مرکز و جنوب، از شمال استان، شهرستان خوی (اکثریت ترک‌زبان) و شهرستان سلماس (ترک و کردزبان)؛ از مرکز استان، شهرستان ارومیه (ترک و کردزبان) و از جنوب استان، شهرستان‌های نقده

جدول ۱- متغیرهای موجود در پژوهش و سطح سنجش آنها

Table 1- Variables in the research and their level of measurement

نام متغیر	سطح سنجش	مبانی نظری	پیشینه تجربی	تعریف عملیاتی
شکاف قومی	فاصله‌ای	اسملسر، بارت، جان برتون	عظیمی اعتمادی (۹۴)، محمودلی (۹۳)	انکار هویت قومی، فاصله قومی، مرزبندی قومیتی، غیریت‌سازی اقوام از همدیگر، نوع نگاه افراد به هویت‌های بومی و قومی در مقابل هویت ملی، نبود هویت ملی منسجم
ضعف مدارای هویتی	فاصله‌ای	کینگ	لانگری (۲۰۰۹)	ضعف گفت‌وگوی بین قومی، ناشکیبایی در تحمل عقاید گروه‌های قومی، ضعف مدارای محلی، دینی
ضعف رعایت حقوق شهروندی	فاصله‌ای	کاستلز	عباسی و همتی (۱۳۹۲)	نابرابری حقوقی و سیاسی در محاکم قضایی، استقرار در موقعیت‌های شهروندی نابرابر، اجرای ناقص اصول قانون اساسی، اعمال سلیقه‌های خاص در انتخابات، رد صلاحیت در گزینش‌های استخدامی و آموزشی
الگوی رأی‌دهی قومی	فاصله‌ای	آکلانف	تسگا آتفا (۲۰۱۹)	جهت‌گیری قومی در مشارکت سیاسی فرد در انتخابات مجلس شورای اسلامی و شورای شهر
تبعیض	فاصله‌ای	رابرت گر		تبعیض فرهنگی، سیاسی، اقتصادی

جدول ۲- ضریب نهایی پایایی پرسش‌نامه براساس آلفای کرونباخ

Table 2- The final reliability coefficient of the questionnaire based on Cronbach's alpha

متغیرهای سازه‌ای	تعداد گویه	آماره آلفا	متغیرهای سازه‌ای	تعداد گویه	آماره آلفا
خشونت سیاسی	۶	۰/۸۲۲	الگوی رأی‌دهی قومی	۶	۰/۸۰۳
شکاف قومی	۱۴	۰/۸۱۱	ضعف رعایت حقوق شهروندی	۱۰	۰/۸۵
تبعیض	۹	۰/۸۹۳	ضعف مدارای هویتی	۷	۰/۷۱

که کفایت حجم نمونه را نشان می‌دهد. همچنین، نتیجه آزمون بارتلت (۱۶۲۲/۶۵۵)، که در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است، نشان می‌دهد ماتریس همبستگی بین گویه‌ها، ماتریس همبستگی و واحد نیست؛ به عبارتی، از یک‌سو بین گویه‌های داخل هر عامل، همبستگی زیادی وجود دارد و از سوی دیگر بین گویه‌های یک عامل با گویه‌های عامل دیگر، هیچگونه همبستگی مشاهده نمی‌شود که نشان‌دهنده اعتبار این سازه است.

برای سنجش خشونت سیاسی از گویه‌هایی مانند نزاع برائری احترامی و توهین به بزرگان و شخصیت‌های سیاسی، حضور در تظاهرات اعتراض‌آمیز علیه سایر گروه‌های قومی، خشم و تنفر به علت محدودیت یک گروه قومی در رقابت‌های سیاسی و انتقام از گروه‌های قومی به علت ضایع شدن حق نامزد مورد طرفدار در انتخابات استفاده شده است. با توجه به جدول شماره ۳، همانگونه که مشاهده می‌شود، مقدار آزمون KMO برای شاخص خشونت سیاسی، برابر با ۰/۸۳۴ است

جدول ۳- نتایج آزمون‌های kmo و کرویت بارتلت برای تعیین روایی خشونت سیاسی

Table 3- KMO and Bartlett's Test for validity of political violence

آزمون KMO	آزمون کرویت و بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی داری
۰/۸۳۴	۷۲۴/۲۴۱	۱۵	۰/۰۰۰

جدول ۴- نتایج آزمون‌های kmo و کرویت بارتلت برای تعیین روایی شکاف قومی

Table 4- KMO and Bartlett's Test for validity of ethnic gap

سطح معنی داری	درجه آزادی	آزمون کرویت و بارتلت	آزمون KMO
۰/۰۰۰	۹۱	۱۵۳۰/۴۶۱	۰/۸۶۰

نتایج تحلیل عاملی انجام شده روی ۱۴ پرسش شکاف قومی، به استخراج سه عامل با مقدار ویژه‌ای بیشتر از یک منجر شد. این سه عامل روی هم، ۵۳/۵۵ درصد از واریانس

شکاف قومی را تبیین می‌کرد. پس از این تحلیل عاملی برای دستیابی به ساختار ساده‌تر از روش چرخش متعامد واریماکس استفاده شد.

جدول ۵- مؤلفه‌های استخراج شده تحلیل عاملی نهایی پرسش‌نامه شکاف قومی

Table 5- Components of total variance analysis

استخراج اولیه			استخراج بعد از چرخش واریماکس			مؤلفه
کل	درصد	درصد تراکمی	کل	درصد	درصد تراکمی	
۴/۶۶۵	۳۳/۳۱۹	۳۳/۳۱۹	۳/۳۸۶	۲۴/۱۸۳	۲۴/۱۸۳	اول
۱/۷۳۹	۱۲/۴۲۱	۴۵/۷۴۰	۲/۳۷۸	۱۶/۹۸۵	۴۱/۱۶۸	دوم
۱/۰۹۴	۷/۸۱۷	۵۳/۵۵۷	۱/۷۳۴	۱۲/۳۸۹	۵۳/۵۵۷	سوم

شکل ۲- نمودار اسکری کتل مربوط به شکاف قومی

Fig 2- Scree Plot of the ethnic gap

جدول ۶- ماتریس بارهای عاملی پرسش‌های پرسش‌نامه شکاف قومی بر مؤلفه‌های استخراج شده

Table 6- Component matrix of ethnic gap questionnaire questions on extracted components

مؤلفه‌های استخراج شده پس از چرخش به روش واریماکس			گویه		عنوان‌های عامل‌ها	بار
۱	۲	۳	۴	۵		
۰/۲۸۸	-۰/۰۹۵	۰/۷۱۲			انکار	۳
					گروه‌های قومی دیگر به هم‌زبانان ما بدبین هستند.	
۰/۲۳۵	۰/۲۰۶	۰/۶۶۳			هویت قومی	۴
					افراد از سایر قومیت‌ها به‌علت نوع لباس پوشیدن و صحبت من با زبانی غیر از زبان سایر گروه‌های قومی، مرا بیگانه به حساب می‌آورند.	
۰/۲۰۱	۰/۲۳۴	۰/۶۴۱			مردمان گروه‌های قومی مختلف در استان به یکدیگر حسادت می‌کنند و چشم دیدن همدیگر را ندارند.	۱۲
-۰/۰۶۹	۰/۲۶۷	۰/۶۳۳			بسیار اتفاق افتاده است که توسط سایر اقوام ساکن در ایران، غیرایرانی و مهاجر قلمداد شوم.	۱۱
۰/۱۹۳	۰/۳۴۱	۰/۵۸۰			به هنگام برگزاری مراسم‌ها و جشن‌های ملی، گروه قومی من اصلاً به حساب نمی‌آید.	۱۰
۰/۱۵۳	-۰/۳۰۰	۰/۵۷۳			گروه‌های قومی دیگر از حوادث تاریخی به‌وقوع پیوسته، تفسیرهای متفاوتی دارند.	۹
-۰/۰۳۷	۰/۴۵۶	۰/۵۵۶			داشتن لهجه خاص، مانع ارتباط صمیمانه من با سایر افراد گروه‌های قومی می‌شود.	۵
۰/۰۷۲	۰/۴۶۲	۰/۵۳۰			هویت قومی من توسط سایر اقوام ساکن در استان نادیده گرفته می‌شود.	۷
۰/۱۴۸	۰/۷۸۶	۰/۰۵۷			فاصله قومی	۶
					افراد که به‌علت تعصب‌های قومی، دیگران را وارد گروه دوستی خود نمی‌کنند، کار درستی انجام می‌دهند.	
۰/۰۸۲	۰/۷۷۶	۰/۰۶۲			اگر به جای دیگری متفاوت با زمینه قومی‌ام بروم، قومیتم را مخفی می‌کنم؛ زیرا به‌علت تفاوت‌ها احساس خوبی ندارم.	۸
۰/۲۵۸	۰/۵۴۱	۰/۴۱۵			گاهی که مردم ساکن در استان را با ارزش‌های فرهنگی قوم خود مقایسه می‌کنم، به فاصله‌گیری از آنها تمایل پیدا می‌کنم.	۱۳
۰/۷۸۶	۰/۰۰۸	۰/۰۵۴			مرزبندی قومیتی	۲
					تمام تلاشم را برای اتحاد و همبستگی هم‌زبانانم در مقابل سایر گروه‌های قومی به کار می‌گیرم.	
۰/۷۱۷	۰/۲۱۸	۰/۱۶۱			منزلت ما اول در ترک/کرد/فارس بودن ماست، بعد در ایرانی‌بودنمان.	۱
-۰/۵۱۷	۰/۱۱۰	-۰/۴۰۴			در جایی که مستقیم و غیرمستقیم، جنبه‌هایی از زبان یا فرهنگ من با تمجید دیگران روبرو شده است، احساس نزدیکی با آن گروه قومی به من دست می‌دهد.	۱۴

یافته‌های پژوهش

درصد پاسخگویان، ساکن شهرستان ارومیه؛ ۱۵/۷ درصد پاسخگویان، ساکن خوی؛ ۱۴/۳ درصد پاسخگویان، ساکن مهاباد؛ ۱۰/۴ درصد پاسخگویان، ساکن نقده؛ ۴/۹ درصد پاسخگویان، ساکن پیرانشهر و ۵/۲ درصد پاسخگویان، ساکن سلماس بودند. ۵۹/۹ درصد پاسخگویان را مرد و ۴۰/۱ درصد را زنان تشکیل می‌دادند. ۳۱ درصد پاسخگویان در گروه سنی ۱۸ تا ۲۷ سال، ۳۳/۱ درصد در گروه سنی ۲۸ تا ۳۷ سال،

داده‌های پژوهش، حاصل استخراج پرسش‌نامه‌هایی است که ۳۸۴ شهروند استان آذربایجان غربی تکمیل کردند و اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش حاضر قرار گرفته است که با استفاده از بسته نرم‌افزاری برای علوم اجتماعی (SPSS24) تجزیه و تحلیل شد. از تعداد نمونه آماری، ۵۳/۴ درصد از پاسخگویان، ترک‌زبان و ۴۶/۶ درصد نیز کردزبان بودند. ۴۹/۵

درصد، دیپلم؛ ۱۳/۳ درصد، تحصیلات در حد فوق دیپلم؛ ۲۵/۳ درصد، تحصیلات در حد لیسانس؛ ۲۲/۴ درصد، تحصیلات در حد فوق لیسانس و ۳/۴ درصد پاسخگویان، تحصیلات دکتری داشتند.

۲۴/۷ درصد در گروه سنی ۳۸ تا ۴۷ سال و ۱۱/۲ درصد در گروه سنی ۴۸ تا ۵۷ سال قرار داشتند. وضعیت تحصیلات پاسخگویان نشان داد ۰/۸ درصد آنها بی‌سواد؛ ۲/۶ درصد تحصیلات در حد ابتدایی؛ ۵/۵ درصد، تحصیلات در حد راهنمایی؛ ۵/۲ درصد، تحصیلات در حد متوسطه؛ ۲۱/۶

جدول ۷- توزیع پراکنندگی متغیرهای پژوهش

Table 7- Distribution of research variables

میانگین		میانگین (۱-۵)		میانگین		حد اکثر	حد اقل
ترک	کرد	ترک	کرد	ترک	کرد		
۲/۷۶	۲/۷۷	۱	۱	۲/۷۷	۲/۷۷	۴/۶۷	۵
۲/۸۸	۳/۰۷	۱	۲/۱۰	۲/۹۷	۲/۹۷	۴/۲۰	۴
۲/۸۴	۲/۹۵	۱	۱	۲/۸۹	۲/۸۹	۵	۵
۲/۷۴	۲/۷۶	۱	۱/۱۴	۲/۷۵	۲/۷۶	۴/۸۶	۵
۲/۶۸	۲/۹۹	۱	۱/۲۰	۲/۸۳	۲/۹۹	۴/۸۰	۵
۲/۶۸	۲/۸۵	۱/۲۹	۱/۲۹	۲/۷۶	۲/۸۵	۴/۷۱	۴/۷۱

از نظر پاسخگویان، ۲/۷۶ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱/۲۹ تا ۴/۷۱) در حد متوسط به بالاست.

میانگین نمره خشونت سیاسی، برابر با ۲/۷۷ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱ تا ۵) در حد متوسط به پایین است. میانگین میزان وجود تبعیض از نظر پاسخگویان، برابر با ۲/۹۷ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱ تا ۴/۲۰) در حد متوسط به بالاست. میانگین میزان الگوی رأی‌دهی قومی از نظر پاسخگویان، ۲/۸۹ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱ تا ۵) در حد متوسط به پایین است. میانگین میزان ضعف مدارای هویتی از نظر پاسخگویان، ۲/۷۵ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱ تا ۵) در حد متوسط به پایین است. میانگین میزان ضعف رعایت حقوق شهروندی از نظر پاسخگویان، ۲/۸۳ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۱ تا ۵) در حد متوسط به پایین است. میانگین میزان شکاف قومی

آزمون فرضیه‌های پژوهش

در قسمت تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های آماری متناسب با سطح سنجش متغیرها، داده‌های پژوهش تجزیه و تحلیل شده است. در این بخش برای سنجش و ارزیابی رابطه متغیرهای مستقل (شکاف قومی، ضعف رعایت حقوق شهروندی، تبعیض، الگوی رأی‌دهی قومی، ضعف مدارای هویتی) با متغیر وابسته (خشونت سیاسی) از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج آزمون به شرح ذیل است:

جدول ۸- ضریب همبستگی پیرسون بین شکاف قومی و خشونت سیاسی

Table 8- Pearson correlation coefficient between ethnic gap and political violence

سطح معناداری	همبستگی	حجم نمونه	همبستگی پیرسون	خشونت سیاسی
۰/۰۰۱	۰/۴۰۷	۳۸۴	انکار هویت قومی	خشونت سیاسی
۰/۰۰۱	۰/۳۵۰	۳۸۴	فاصله قومی	خشونت سیاسی
۰/۰۰۱	۰/۲۸۲	۳۸۴	مرزبندی قومیتی	خشونت سیاسی
۰/۰۰۱	۰/۴۷۵	۳۸۴	شکاف قومی	خشونت سیاسی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۸ ملاحظه می‌شود، بین متغیرهای انکار هویت قومی ($r=0/407$)، فاصله قومی ($r=0/350$)، مرزبندی قومیتی ($r=0/282$) و شکاف قومی ($r=0/475$) با گرایش به خشونت سیاسی، رابطه مستقیم و معناداری حداقل در سطح ۹۹ درصد وجود دارد.

جدول ۹- ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و خشونت سیاسی

Table 9- Pearson correlation coefficient between independent variables and political violence

سطح معناداری	همبستگی	حجم نمونه	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۱	۰/۲۲۶	۳۸۴	ضعف رعایت حقوق شهروندی
۰/۰۰۶	۰/۱۳۹	۳۸۴	تبعیض
۰/۰۰۱	۰/۳۹۱	۳۸۴	الگوی رأی‌دهی قومی
۰/۰۰۴	۰/۱۴۶	۳۸۴	ضعف مدارای هویتی

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۹ ملاحظه می‌شود، بین متغیرهای ضعف رعایت حقوق شهروندی ($r=0/226$)، تبعیض ($r=0/139$)، الگوی رأی‌دهی قومی ($r=0/391$) و ضعف مدارای هویتی ($r=0/146$) با گرایش به خشونت سیاسی، رابطه مستقیم و معناداری حداقل در سطح ۹۹ درصد وجود دارد.

جدول ۱۰- تحلیل واریانس رگرسیون چندگانه خشونت سیاسی

Table 10- Analysis of variance of multiple regression of political violence

سطح معناداری	F	اشتباه معیار	مجدور	مجدور	منبع تغییرات			P	
					درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین مربعات		
			ضریب همبستگی تعدیل شده	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب همبستگی				
۰/۰۰۱	۳۱/۲۱	۰/۷۶	۰/۲۸۳	۰/۲۹۲	۰/۵۴۱	۱۸/۳۴	۹۱/۷۰	۵	اثر رگرسیون
						۰/۵۸۸	۲۲۲/۰۹۳	۳۷۸	باقی مانده
							۳۱۳/۷۹۱	۳۸۳	کل

و پیش‌بینی می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی چندگانه متغیرهای موجود در جدول شماره ۱۱ در معادله را می‌توان به صورت استاندارد شده و در رابطه ریاضی نشان داد (الگوی رأی‌دهی قومی) $+0/263$ (شکاف قومی) $=0/39$ خشونت سیاسی.

در جدول شماره ۱۰ مشخص است، ضریب بتا برای ۵ متغیر حداقل در سطح ۹۹ درصد اطمینان از لحاظ آماری، معنادار است. بر اساس جدول، شماره ضریب نهایی رگرسیون چندگانه، $M.R = 0/541$ و مجدور آن، یعنی ضریب تعیین $= 0/292$ است. همچنین، ضریب تعیین تصحیح شده، برابر $0/283$ است؛ بنابراین، به صورت واقعی و تعدیل یافته، $28/3$ درصد از واریانس خشونت سیاسی با متغیرهای مستقل تبیین

جدول ۱۱- عناصر متغیرهای مستقل درون معادله برای پیش‌بینی خشونت سیاسی

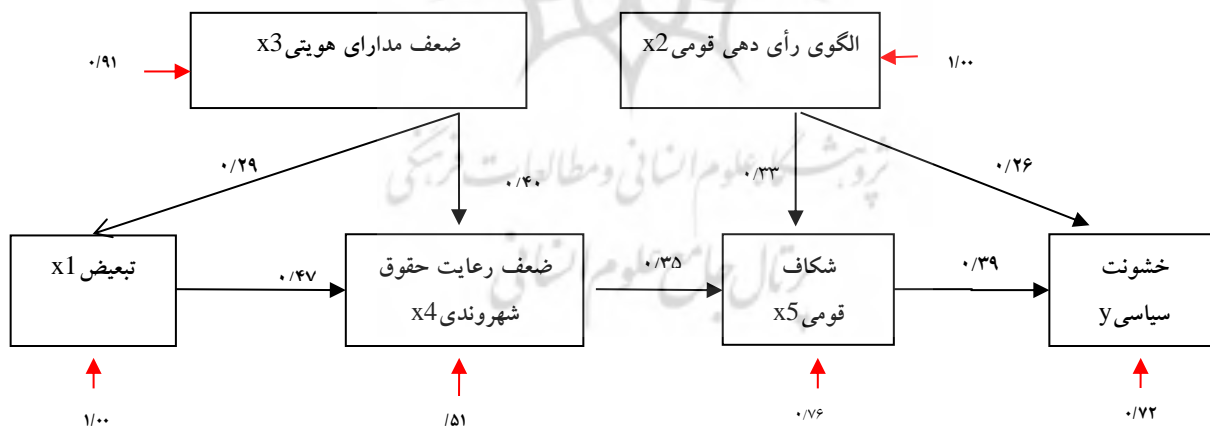
Table 11- Elements of independent variables within the equation to predict political violence

مدل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب	t	سطح معنی‌داری
	B	Beta		
عدد ثابت	۰/۱۳۵		۰/۴۲۱	۰/۶۷۴
تبعیض	۰/۰۵۵	۰/۰۲۸	۰/۵۲۷	۰/۵۹۹
الگوی رأی‌دهی قومی	۰/۲۶۳	۰/۰۴۷	۵/۶۵۳	۰/۰۰۱
ضعف مدارای هویتی	۰/۰۴۸	۰/۰۳۹	۰/۷۴۵	۰/۴۵۷
ضعف رعایت حقوق شهروندی	۰/۰۵۵	۰/۰۵۱	۰/۷۹۲	۰/۴۲۹
شکاف قومی	۰/۵۱۵	۰/۰۷۳	۷/۱۰۰	۰/۰۰۱

β) بررسی می‌کند. در شکل شماره ۳، تحلیل مسیر با مقادیر استاندارد نشان داده شده است. هرچه ضرایب مسیر بین مفاهیم بزرگ‌تر باشد، شدت اثر مفاهیم بر یکدیگر بیشتر می‌شود.

آزمون فرضیات با روش تحلیل مسیر (مدل ساختاری)

پس از مراحل تصدیق مدل اندازه‌گیری و محاسبات روایی متغیرها، در این مرحله می‌توان روابط بین متغیرهای پژوهش را آزمود. مدل استاندارد شده براساس نرم‌افزار لیزرل، میزان تأثیر هر یک از متغیرها را بر یکدیگر (ضرایب مسیر یا ضرایب پارامترها:

شکل ۳- نمودار مدل استاندارد شده تحلیل مسیر با نرم‌افزار لیزرل

Fig 3 - Diagram of the standardized model of path analysis with LISREL software

جدول ۱۲- تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر خشونت سیاسی

Table 12- Direct and indirect effects of variables on political violence

اثر کلی	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	متغیر مستقل
۰/۰۹۱	۰/۰۰۸	-	تبعیض (X۱)
۰/۳۸۸	۰/۱۲۸	۰/۲۶	الگوی رأی‌دهی قومی (X۲)
۰/۰۵۴	۰/۰۵۴	-	ضعف مدارای هویتی (X۳)
۰/۱۳۶	۰/۱۳۶	-	ضعف رعایت حقوق شهروندی (X۴)
۰/۳۹۰	-	۰/۳۹	شکاف قومی (X۵)

شماره ۱۳ به آنها اشاره شده است. شاخص RMSEA، هر قدر به ۰/۰۵ نزدیک و از ۰/۰۸ کوچک تر باشد (به صفر نزدیک تر باشد)، برازش بیشتر مدل را نشان می‌دهد. مقادیر GFI و AGFI هر چه به عدد یک نزدیک تر باشد، مدل ارائه شده، مدل بهتری است. خلاصه نتایج تحلیل شاخص‌های برازندگی مدل ساختاری در مدل تحقیق استاندارد شده تحلیل مسیر در جدول شماره ۱۳ مشاهده می‌شود. همانگونه که از جدول مشاهده می‌شود، در نهایت با توجه به شاخص‌ها و خروجی‌های نرم‌افزار، مدل، برازش مطلوبی دارد.

همانگونه که در جدول شماره ۱۲ ملاحظه می‌شود، متغیر شکاف قومی، بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته (خشونت سیاسی) دارد. در اولویت‌های بعدی به ترتیب، تأثیرگذاری، الگوی رأی‌دهی قومی، ضعف رعایت حقوق شهروندی، تبعیض و در نهایت، متغیر ضعف مدارای هویتی قرار دارد.

آزمون برازندگی مدل ساختاری

باتوجه به اینکه مدل با نرم‌افزار لیزرل ترسیم شده است، برای بررسی برازش مدل، چند شاخص وجود دارد که در جدول

جدول ۱۳- شاخص‌های نیکویی برازش

Table 13- Goodness of fit statistics

شاخص	CFI	NNFI	NFI	GFI	RMSEA	AGFI	Df	χ^2	p-value
آستانه پذیرش	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۰۸	۰/۹۰			
مقدار	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۹	۰/۰۴۳	۰/۹۷	۷	۱۳/۲۸	۰/۰۶۵

بحث و نتیجه

این پژوهش با هدف بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی با تأکید بر شکاف قومی در استان آذربایجان غربی از نظر اقوام ترک و کرد انجام شد. مراجعه به منابع متعدد در زمینه‌های موضوع نشان می‌دهد تقریباً تمام نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و پژوهش‌ها تا حدودی، برخی از ویژگی‌های پدیده را توضیح می‌دهند؛ ولی هیچ کدام، عوامل را در یک مجموعه منسجم مفهومی ارائه نمی‌کنند؛ به بیان دیگر، هر یک از دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در جای خود اهمیت دارند؛ اما بنا بر مفروضات

خاصی، عوامل متفاوتی را معرفی کرده‌اند. آنچه مسلم است هیچ کدام به تنهایی، مسئله را بیان نمی‌کنند و بیشتر آنها نیز چارچوب مفهومی مشخصی ندارند؛ بنابراین، هر کدام از زاویه خاصی به موضوع توجه کرده‌اند و به نظر می‌رسد تحلیل‌ها و تبیین‌ها مکمل یکدیگرند؛ پس می‌توان نتیجه گرفت نظریه یا مدل واحدی از آنچه خشونت را در برمی‌گیرد، وجود ندارد؛ بلکه طیف نسبتاً وسیعی از دیدگاه‌ها و نظریه‌های سیاسی و جامعه‌شناختی با تفاسیر متفاوت و همپوشانی‌های تفاسیر مشاهده می‌شود. نتایج در ارتباط نظری با دیدگاه‌ها و

منطبق باشد، بسیج افراد برای انجام دادن کنش جمعی، موضوع مهمی تلقی می‌شود. براساس نظر گالتونگ نیز در خشونت هویتی، دو عامل «احساس تهدید» و «احساس تبعیض»، بیشترین نقش را در شکل‌گیری و گسترش این نوع از خشونت دارد و تحریکات داخلی و خارجی، آن را در سازوکار خاصی تشدید می‌کند. کردزبانان، بیشتر از ترک‌زبانان، تبعیض را در استان آذربایجان غربی احساس می‌کنند. سیاست تقدم‌بخشی و سهمیه‌بندی و رد صلاحیت گسترده در گزینش‌های استخدامی، از جمله مواردی است که از نظر پاسخگویان در آن، فرصت تحرک اجتماعی یکسان برای اقوام مختلف وجود ندارد و به نظر آنها افراد در آموزش یا انتخاب شغل، شرایط نابرابری دارند که بعضی از این تبعیض‌ها حاصل پراتیک شایع و رایج اجتماعی است که به بازتولید مرزهای نمادین بین دو قوم می‌انجامد.

نتایج نشان داد الگوی رأی‌دهی قومی بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

نتیجه پژوهش حاضر با مطالعات و بررسی‌های «آکلائف» درباره ماهیت و جوهره درگیری‌های بین قومی همسوست. آکلائف معتقد است بیشتر درگیری‌های خشونت‌بار کنونی در کشورهای تازه استقلال‌یافته پس از دوره کمونیسم و مولداوی، ماهیتی سیاسی دارد و ناشی از مناقشات قومی بر سر کسب موقعیت گروهی در ساختار سیاسی این کشورها و نیز درگیری‌های بین گروهی بر سر توزیع مجدد قدرت و رسیدن به قدرت است. تغییرات سیاسی اجتماعی در استان آذربایجان غربی، نشان‌دهنده دگرگونی‌های مهم در چگونگی سازماندهی گروه‌های قومی است. این گروه‌ها با توجه به تغییرات سیاسی در جامعه بر سر منافع خود به‌طور فزاینده اصرار می‌ورزند، نیروها و منافع خود را بسیج می‌کنند و بسیج نیروها به‌طور عمده در آستانه انتخابات محلی اعم از مجلس شورای اسلامی و شوراهای شهر و روستا انجام می‌شود تا سهم بیشتری در قدرت سیستم سیاسی به دست آورند. ترس از تسلط دیگران یا مغلوب شدن، ممکن است به‌طور مشخصی

نظریات مطرح‌شده، نشان‌دهنده پیوند منطقی بین سطح نظری و سطح تجربی پژوهش است.

نتایج نشان داد وجود تبعیض بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

نتیجه پژوهش حاضر، تأییدکننده نظر رابرت گر و الیوت ارونسون^۱ درباره تأثیر تبعیض بر بروز خشونت است. ارونسون، محرومیت^۲ را از جمله ناکامی‌هایی می‌داند که موجب بروز خشونت می‌شود. ارونسون در تشریح این دیدگاه می‌نویسد: «انقلاب‌ها و شورش‌ها توسط مردم محروم آغاز نمی‌شود؛ بلکه توسط مردمی آغاز می‌شود که تازه سر بلند کرده‌اند و با مقایسه وضعیت خود و دیگران، متوجه بی‌عدالتی‌های حاکم بر شرایط زندگی خود می‌شوند. به‌لحاظ روحی و روانی، احساس محرومیت نسبت به دیگران، زمینه‌ساز این تنش‌ها ارزیابی می‌شود. از نظر گر، «تبعیض»، بیشتر از صرف نابرابری، موجد ناکامی و احساس محرومیت است و اغلب به پرخاشگری و کنش‌های خشونت‌آمیز منجر می‌شود. تبعیض، بهره‌مندی یک فرد یا یک گروه است در مقایسه با بی‌بهرگی^۳ و محرومیت گروه یا فرد دیگر. بدین ترتیب، تبعیض، همواره حالتی مقایسه‌ای دارد؛ یعنی مثلاً اگر همه افراد جامعه یا بیشتر آنها از شماری از حقوق یا منابع محروم باشند، در اینجا، تبعیضی روی نداده است یا اگر دولت، محدودیت خاصی را برای همه گروه‌ها به‌صورت یکسانی اعمال کند (مثلاً ممانعت از فعالیت سیاسی گروه‌های مذهبی)، تبعیض وجود ندارد. تأثیر تبعیض بر بروز خشونت سیاسی در پژوهش طالبان (۱۳۹۰) و محموداوغلی و اصغری نیازی (۱۳۹۶) نیز نشان داده شده بود که یافته پژوهش حاضر، همسو با آن پژوهش‌هاست. از نظر بانگورا (2006)، نابرابری میان گروه‌ها به نسبت نابرابری میان افراد، منبع قوی‌تری برای تضادهای خشونت‌بار است. وقتی نابرابری در درآمد، ثروت و دسترسی به خدمات و قدرت سیاسی، بر تفاوت‌های گروهی

¹ Elliot Aronson

² Relative Deprivation

³ Disadvantage

برجسته و به سیاسی شدن گروه‌های قومی منجر شود. به اعتقاد «آکلائف»، تغییرات سیاسی اجتماعی شدید و ماهیت سیاسی شده قومیت‌ها عامل اصلی شکل‌گیری و ایجاد شکاف‌های بین قومی و تشدید مناقشات تا حد بحران‌های سیاسی می‌شود. همچنین، مسئله تقسیم قدرت سیاسی و نگرانی‌های قومی در این زمینه به شکل‌گیری مجدد بحران مشروعیت در هر مرحله از تغییر سیاسی - اجتماعی کمک می‌کند. هر بحران تازه مشروعیتی، حادث از بحران قبلی است و به افزایش بیشتر خشونت سیاسی منجر می‌شود. همچنین، نتایج پژوهش اتفا (2019) با نام «درگیری‌های قومی در آفریقا؛ درگیری‌های ارومو و پوکمو در سال‌های ۱۹۹۱-۲۰۱۳»، که با یافته پژوهش حاضر همسوست، نشان داد تقریباً تمام درگیری‌های مسلحانه بین اورمو و پوکمو از زمان آزادسازی سیاسی در سال ۱۹۹۱ به انتخابات ملی مرتبط است.

نتایج نشان داد ضعف مدارای هویتی بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

همانگونه که در نتایج مشاهده شد، ضعف مدارای هویتی در بین افراد دو قوم، تقریباً برابر است و خشونت سیاسی، پیامد ضعف گفت‌وگوی بین قومی، ناشکیبایی در تحمل عقاید گروه‌های قومی، ضعف مدارای محلی و دینی، مرادده‌های اندک افراد گروه‌های قومی با یکدیگر از نظر ازدواج و رفت‌وآمدهای خانوادگی و نگاه تحقیرآمیز به فرهنگ و زبان گروه قومی دیگر در استان آذربایجان غربی، مانع گفت‌وگو، درک متقابل و تبادل فرهنگی است. کینگ معتقد است مدارای هویتی، میزان تحمل افراد و گروه‌ها با هویت‌های مختلف با یکدیگر است. بورديو در کتاب «تمايز»، فاصله بين کنشگران اجتماعی را برحسب میزان سرمایه‌های کلی و سرمایه فرهنگی و اقتصادی تعیین می‌کند که آن را در زمینه ارتباطات بین قومی با توجه به سطح دانش و پهنه تعاملات اجتماعی آنان می‌توان به کار گرفت. همچنین، کردار کنشگران را با دو دسته از عوامل عینی و ذهنی مرتبط به یکدیگر، یعنی عادتواره‌ها و میدان تعاملاتی آنان تبیین می‌کند

(بورديو، ۱۳۸۰: ۳۶). کمبود سرمایه اجتماعی و فرهنگی فقط مانع ارتقای سطح شناخت اعضای یک قوم از اقوام دیگر نمی‌شود؛ بلکه میزان و پهنه تعاملات اجتماعی آنان را به میدان‌های اجتماعی خاص خانوادگی و قومی محدود می‌کند و با تشدید ارتباطات درون قومی و ضعف ارتباطات میان فرهنگی قومی، خاص‌گرایی‌های اجتماعی و فرهنگی، از جمله قوم‌مداری، تشدید و مدارای هویتی در بین آنان تضعیف می‌شود و گرایش اعضای گروه‌های قومی به خشونت افزایش می‌یابد. این امر با دیدگاه هابرماس و بورديو نیز همخوانی دارد. هابرماس حوزه عمومی و تعامل فرهنگی، به‌ویژه گفت‌وگو را عامل تفاهم بین فرهنگی و بین قومی می‌داند. این یافته با نتیجه پژوهش راسول و همکاران (2011) همسوست. لانگری (2009) نیز معتقد است هرچه شناخت دو قوم از یکدیگر افزون‌تر شود، احتمال شکل‌گیری سوء تفاهم و تصورات اشتباه میان آنها کاهش می‌یابد؛ زیرا با وجود فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف، تنها فرصت برای دستیابی به حقیقت و رسیدن به صلح و زندگی مسالمت‌آمیز، «گفت‌وگو» است. برخی نظریه‌پردازان مانند ووگت (1997) معتقدند مدارای هویتی با آموزش پیوند می‌یابد و امری یادگرفتنی است. از نظر آنها، با افزایش ارتباطات با گروه‌ها و نهادهای مختلف، مدارا را در ابعاد مختلف می‌توان افزایش داد (Phelps, 2004). ون دورن معتقد است، مدارا این قدرت را دارد که بر تفاوت‌ها و تعصبات و دشمنی بین مردم، غلبه و همزیستی صلح‌آمیز را برقرار کند (Van Doorn, 2014: 918).

نتایج نشان داد ضعف رعایت حقوق شهروندی بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

سه رویکرد اساسی برای حقوق شهروندی وجود دارد که عبارت است از: الف- رویکرد حذفی متفاوت، ب- رویکرد جذب یا همانندسازی و ج- رویکرد تکثرگرا. رد صلاحیت گسترده نامزدهای کردزبان در انتخابات دوره‌های گذشته مجلس شورای اسلامی، اجرای ناقص اصول قانون اساسی، سهیم شدن در تصمیم‌گیری‌های سیاسی براساس وابستگی به

طوایف بزرگ و محلی‌گرایی باعث شده است شهروندان فقط به برخی از حوزه‌ها و قلمروهای اجتماعی دسترسی داشته باشند؛ در حالی که از حق برخورداری از سایر قلمروها و مزایا محروم هستند. این سازوکار با راهکارهای قانونی یا با اقدامات و فعالیت‌های غیررسمی انجام می‌شود. محروم‌سازی اجتماعی و ضعف برخورداری از سه حق مدنی، سیاسی و اجتماعی اقلیت، پیوند اجتماعی را تضعیف می‌کند و موجب شک به اقوام شهروندی، به عنوان نیرویی همگراکننده در جامعه معاصر می‌شود. نتیجه پژوهش حاضر با یافته‌های عباسی و همتی (۱۳۹۲) همسوست که نبود دموکراسی، توسعه نیافتگی اقتصادی و نبود کیفیت حاکمیت را شرط لازم و کافی وقوع تضاد سیاسی خشونت‌آمیز دانسته‌اند؛ بدین صورت که حق انتخاب و فرصت‌هایی برای مشارکت در سیاست و تصمیم‌گیری‌ها از برخی از گروه‌های قومی به‌علت رویکرد حذفی سلب می‌شود. تحقق حقوق شهروندی، نیازمند بستری مناسب است که در آن جامعه مدنی قدرتمند، مردم از اقوام مختلف در عرصه‌های عمومی، فعال و به تبع آن، تمام ارکان جامعه در سرنوشت خویش سهیم باشند؛ از این رو، اصلاح جامعه باید با بهبود فرصت‌ها برای افراد آگاهی و عمل به حقوق و مسئولیت‌ها همراه شود؛ زیرا در عمل و کسب تجربه، بسیاری از تضادها و تنش‌ها حل و زمینه برای پیوند افراد به یکدیگر و انسجام اجتماعی ایجاد می‌شود. هرچه رعایت حقوق شهروندی تضعیف شود، توهم تعلق به جمعیت‌های تباری، ژرف‌تر و امکان واکنش جمعی و دفاع از جمع «خودی» بر بنیاد نژاد و خون، نیرومندتر می‌شود. بر همین اساس، قوم‌گرایی و هویت قومی، یکی از مهم‌ترین سازوکارهای ایجاد تعلق بین گروهی در استان آذربایجان غربی است. تأکید افراطی بر قوم‌مداری در استان آذربایجان غربی، تحقق حقوق شهروندی را با مشکل مواجه می‌کند. نتایج نشان داد شکاف قومی بر خشونت سیاسی در استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

ضعف رعایت حقوق شهروندی متأثر است. اسامی وجود شکاف‌های مذهبی، اقتصادی و قومی را از عوامل مهم رفتارهای خشونت‌آمیز می‌داند. جامعه‌ای که در آن، شکاف‌های اجتماعی وجود دارد، به صورت بالقوه، آستان شورش است. در چنین وضعیتی، اقلیت‌های قومی - مذهبی و طبقات محروم، انگیزه‌های فراوانی برای خشونت دارند. شکاف‌های قومی می‌تواند مهم‌ترین منشأ خواسته‌هایی باشد که تحقق آنها با گفت‌وگو بسیار مشکل و در مواردی غیرممکن است. این شکاف‌ها می‌تواند موجب به خشونت کشیده شدن قلمرو سیاست و ناپایداری نظام سیاسی شود. شکاف عبارت است از تقابلی که گذرا نیست و برخاسته از متن جامعه است. چنین شکاف‌هایی - همانگونه که پژوهشگر معروف نروژی، آستین روکان^۱، نشان داده است - به انجماد تمایل دارد و برای سالیان متمادی در یک جامعه باقی می‌ماند. منشأ اصلی شکاف قومی در استان آذربایجان غربی، غالباً حوادث مهم و تاریخی در سال‌های گذشته است؛ به‌گونه‌ای که تمسک به تاریخ جمعی، زبان و فرهنگ و گذشته مشترک، نوعی پیوند و همبستگی جمعی را به وجود می‌آورد که در مقابل دیگر اجتماعات، هویتی مستقل می‌یابد. در صورتی که نظام سیاسی، این هویت را تهدید کند، افراد برای احیای این هویت‌ها وارد اقدامات خشن سیاسی می‌شوند. گروه‌های قومی برای دفاع از هویت قومی و زبان و نژاد و تاریخ مشترک خود گرد یکدیگر می‌آیند و در جنبش‌ها و حرکت‌های جمعی، که به نام قومیت انجام می‌شود، شرکت می‌کنند. با توجه به اینکه تقاضای احیای هویت قومی و زبان و نژاد، کمتر گفت‌وگوپذیر است، می‌تواند قشرهای مختلف اجتماعی یک قوم را بسیج کند و به خشونت‌های سیاسی فراگیر تبدیل شود. با توجه به وجود رابطه معنادار مؤلفه‌های شکاف قومی (فاصله قومی، انکار هویت قومی و مرزبندی قومیتی) با خشونت سیاسی، برتون معتقد است زمانی که هویت فرد یا گروه اجتماعی از لحاظ قانونی به رسمیت شناخته نمی‌شود یا در زمانی که نهادهای اجتماعی، هویت

¹ Rokkan

منافعشان به شکل ریشه‌ای در تعارض با یکدیگر است. این روند به کسب خودآگاهی و ارزش‌های خاص برای افراد منتسب به هر یک از این گروه‌های منشعب‌شده می‌انجامد. این ارزش‌ها به صورت نظام‌مند به شکل‌دهی هویت جمعی این گروه‌های متعارض و تولید طرحی از رفتارها و اقدامات اجتماعی برای اعضای این گروه‌ها توجه می‌کند و بدین ترتیب، ایجاد چارچوبی برای خشونت و برخوردهای اجتماعی را میسر می‌کند. نتیجه پژوهش حاضر با یافته‌های عظیمی اعتمادی (۱۳۹۴) و محمدولی (۱۳۹۳) همسوست. در نهایت، گفتنی است رفتار و کنش افراد جامعه، تابع سیستم باورها و ارزش‌ها و سیستم دانایی آن جامعه است که در فرایندی تاریخی با آموزش‌های رسمی و غیررسمی به آنها داده شده است؛ بنابراین، هر کنش و واکنش قومی را در ساختار بینشی و گرایشی آن قوم، باید بازبینی و بازخوانی کرد. زمانی رفتار متعصبانه و تبعیض‌آمیز قومی اصلاح می‌شود و تغییر می‌پذیرد که اندیشه و باورهای هر دو قوم، اصلاح شود و تغییر یابد و اعضای گروه‌های قومی از درون متحول شوند. این طرح هنگامی امکان‌پذیر است که شناخت، نوع‌دوستی، ملی‌گرایی و ملی‌اندیشی، جای قوم‌مداری را بگیرد؛ زیرا بینش برتری‌نمی‌جویی قومی، برساخته ذهن اجتماعی است که در فرایند تاریخی بازتولید شده است؛ از این رو، برای کاهش گرایش شهروندان استان به خشونت سیاسی پیشنهاد می‌شود، فضای گفت‌وگو و تماس مستقیم میان نخبگان هر دو قوم در جلسات رودررو، همایش‌ها، کارگاه‌های آموزشی، نمایشگاه‌های علمی، فرهنگی، هنری و حتی سیاسی در استان آذربایجان غربی ترویج و تعمیق یابد. به ترویج اصل احترام به حقوق شهروندان قوم ترک و کرد در نهادهای مختلف و توجه به زیست فرهنگی آنان در کنار سایر اقوام ایرانی و ترویج گفت‌وگو شهروندمدار اهمیت داده شود. ارائه طرح مفهوم شهروندی به جای ما-دیگری-قومیت و جامعه‌پذیری سیاسی کارآمد و هدایت‌ناهدایی، همچون خانواده و مدرسه برای آموزش نسل جدید و رفع شکاف در دستور کار

آنان را پست‌تر به حساب می‌آورند یا هویت آنان را دیگر هویت‌ها تهدید و انکار می‌کنند، فرد به خشونت، خواه در بعد داخلی و خواه در بعد بین‌المللی، تمایل می‌یابد. همچنین، در بعد نیاز امنیت فرهنگی، که به نیاز هویتی وابسته است، و نیاز به رسمیت شناختن زبان فرد، سنت، دین، ارزش‌های فرهنگی، ایده‌ها و مفاهیم مرتبط با آن، برتون ریشه‌درگیری‌ها و خشونت‌ها را در شاخص‌های هویتی جست‌وجو می‌کند. نتیجه پژوهش حاضر، همسو با دیدگاه‌های فنتون، ویمر و بارت است. بارت آن دسته از دیدگاه‌های مربوط به قومیت را، که بر مشترکات فرهنگی و زبانی و غیره تأکید دارند، ناقص می‌داند و به جای آن بر روابطی تأکید می‌کند که سبب جداسازی مرزهای میان «خود گروه» و «دیگر گروه» می‌شود. به موجب این دیدگاه، احساس تعلق به گروه قومی در اوضاع خاصی و در واکنش به نوع روابطی پدید می‌آید که میان گروه با دیگران شکل می‌گیرد. براساس نظر ویمر، در این وضعیت، اعضای گروه قومی در پاسداری از فرهنگ، افتخار به گروه قومی خود و اصالت فرهنگشان حتی در بحبوحه تغییرات اجتماعی شدید، از جان می‌گذرند و مرزها را تثبیت می‌کنند. بارت شکل‌گیری مرزهای قومی را حاصل تعامل با دیگران در وضعیت‌های خاص می‌داند. مرزها همواره در برابر افراد دیگری کشیده می‌شود؛ اگرچه این مرزها بسیار متزلزل و شکننده و در وضعیت‌های دیگری ممکن است اصلاً احساس نشود و مبنای تفکیک گروه خود از دیگری قرار گیرد؛ برای مثال، مرزهای ادراک‌شده میان ترک و کرد در استان آذربایجان غربی ممکن است به مرزبندی ایرانی-اروپایی در یک شهر اروپایی تبدیل شود؛ همچنانکه اگر میان افرادی که پس‌زمینه قومی متفاوتی دارند، تفاوت در قدرت زیاد باشد، انسداد اجتماعی نیز شدید می‌شود. کسانی که بخشی از جمعیت را «دیگری‌های قومی» معرفی کرده‌اند و کامیابانه خود را از شر آنها رها کرده‌اند و منابع اقتصادی، سیاسی، نمادین را به انحصار خود درآورده‌اند، می‌کوشند مرزهای قومیتی را پاس بدارند و این شکاف به واسطه گروه‌هایی توسعه‌یافته پیدا می‌کند که

نهادهای مرتبط قرار گیرد. نظام آموزشی باید در کتاب‌های درسی، مواد آموزشی را برای افزایش سطح تحمل اجتماعی دانش‌آموزان، پرورش و ایجاد فرهنگ، تحمل عقیده مخالف، نبود خشونت و استفاده از گفت‌وگو در انجام‌دادن کارها بگنجانند. سیاست تبعیض مثبت و مشارکت اقوام و عدالت توزیعی به گونه‌ای به کار گرفته شود که به غیرفعال شدن شکاف‌های قومی میان اقوام ساکن در استان منجر شود تا از این رهگذر، گرایش به خشونت سیاسی کمتر شود.

منابع

- اسلمسر، ن. (۱۳۸۰). *تئوری رفتار جمعی*، ترجمه رضا دژاکام، تهران: مؤسسه یافته‌های نوین.
- ایوبی، ح. (۱۳۷۷). «شکاف‌های قومی و خشونت در پیکارهای سیاسی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، د ۱، ش ۱، ص ۱۹-۳۸.
- بارت، ف. (۱۳۹۷). *گروه‌های قومی و مرزها؛ ساختار اجتماعی تفاوت‌های فرهنگی*، ترجمه محمدرضا فدایی، تهران: نشر شیرازه.
- بشیریه، ح. (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی*، تهران: نشر نی.
- بورديو، پ. (۱۳۸۰). *نظریه کنش: دلایل عملی و انتخاب عقلانی*، ترجمه مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار.
- پناهی، م. ح. (۱۳۸۹). *نظریه‌های انقلاب، وقوع، فرآیندها و پیامدها*، تهران: انتشارات سمت.
- توسلی، غ. ع. و نجات حسینی، س. م. (۱۳۸۳). «واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، د ۵، ش ۲، ص ۳۲-۶۲.
- چوخاچی‌زاده مقدم، م. و امینی قشلاقی، د. (۱۳۸۹). «بسترهای ایجاد ناامنی در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی از منظر جغرافیای نظامی امنیتی»، *مجله ژئوپلیتیک*، ش ۱۹، ص ۱۸۶-۲۱۰.
- ذکایی، م. س. (۱۳۸۱). «آموزش شهروندی»، *رشد آموزش*

- علوم اجتماعی*، ش ۱۹، ص ۲۲-۲۹.
- سالنامه آماری استان آذربایجان غربی. (۱۳۹۶). ارومیه: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان غربی.
- سیف‌اللهی، س. (۱۳۸۸). *مبانی جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات جامعه‌پژوهان.
- صالحی امیری، س. ر. (۱۳۸۸). *مدیریت منازعات قومی در ایران*، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- طالبان، م. (۱۳۹۰). «تحلیل بولی از اثر محرومیت نسبی بر خشونت سیاسی (مطالعه تطبیقی کشورهای مسلمان خاورمیانه)»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، د ۱۱، ش ۴، ص ۳-۳۳.
- عباسی، ر. و همتی، ر. (۱۳۹۲). «تحلیل تطبیقی - کیفی تضاد سیاسی خشونت‌آمیز در سطح کلان»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، د ۲۴، ش ۲، ص ۸۹-۱۱۰.
- عظیمی اعتمادی، ب. (۱۳۹۴). *بررسی شکاف‌های اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر تهران (با تأکید بر شکاف طبقاتی و شکاف فرهنگی)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی - پژوهشگری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- علیپورگرچی، م. و شعبانی کیا، ش. (۱۳۹۸). «داعش: خشونت هویتی و کشتار غیرنظامیان در کنشگری سلفی»، *سیاست متعالیه*، س ۷، ش ۲۴، ص ۳۰۳-۳۲۳.
- فکوهی، ن. (۱۳۸۵). «فرهنگ ملی، فرهنگ قومی - جماعتی و بازار اقتصاد صنعتی»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، د ۷، ش ۱، ص ۱۲۶-۱۴۸.
- (۱۳۷۸). *خشونت سیاسی، نظریات، مباحث، اشکال و راهکارها*، تهران: نشر قطره.
- فاضیان، ح. (۱۳۸۰). *بررسی جامعه‌شناختی انتخابات در ایران برحسب شکاف مدرن - سنتی: نمونه انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶*، دانشگاه تربیت مدرس، رساله دوره دکتری.

- گر، ت.ر. (۱۳۷۷). *چرا انسان‌ها شورش می‌کنند*، ترجمه: علی مرشدی زاده، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گنجی، م؛ نیازی، م. و عسگری کویری، ا. (۱۳۹۳). «تحلیلی بر وضعیت شهروندی با تأکید بر آموزش‌های شهروندی»، *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، س ۴، ش ۱۲، ص ۷۵-۱۰۰.
- محسنی، ر.ع. (۱۳۸۹). «ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی، راهکارهایی برای تربیت و آموزش حقوق شهروندی»، *فصلنامه مطالعات سیاسی*، س ۳، ش ۱۰، ص ۱۱۷-۱۴۴.
- محمودولی، گ. (۱۳۹۳). *بررسی وضعیت شکاف‌های قومی و مذهبی در منطقه غرب کشور (کرمانشاه و کردستان) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- محموداوغلی، ر. و اصغری نیازی، ی. (۱۳۹۶). «بررسی عوامل مؤثر بر خشونت سیاسی، مطالعه موردی: جمعیت بلوچ شهر زاهدان»، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*، س ۶، ش ۲۱، شماره پیاپی ۵۱، ص ۷۳-۹۶.
- محمودزاده رضائی، س. (۱۳۹۰). *زمینه‌های واگرایی فرهنگی و خشونت سیاسی در میان اهالی سنی مذهب بلوچستان، کردستان و منطقه ترکمن صحرا ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- مقصودی، م. (۱۳۸۵). «مشارکت انتخاباتی اقوام در ایران (بررسی موردی: انتخابات ریاست جمهوری)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ش ۲۸، ص ۸۳-۱۰۸.
- مقصودی، م. (۱۳۸۰). *تحولات قومی در ایران؛ علل و زمینه‌ها*، تهران: مؤسسه مطالعات ملی، چاپ اول.
- مهری، ک؛ یزدخواستی، ب. و پناهی، م.ح. (۱۳۹۳). «فرا تحلیل پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص نقش عوامل مؤثر بر بسیج همگرایانه اقوام»، *فصلنامه*
- راهبرد، س ۲۳، ش ۷۳، ص ۹۳-۱۱۴.
- نش، ک. (۱۳۸۵). *جامعه‌شناسی سیاسی معاصر جهانی شدن*، سیاست، قدرت، ترجمه: محمدتقی دلفروز، تهران: نشر کویر.
- ویمر، آ. (۱۳۹۶). *مرزبندی قومیتی؛ نهادها، قدرت و شبکه‌ها*، ترجمه: محمدرضا فدایی، تهران: نشر شیرازه.
- یوسفی، ع. (۱۳۸۰). «روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت ملی اقوام در ایران؛ تحلیلی ثانویه بر داده‌های یک پیمایش ملی»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۲، ش ۸، ص ۱۳-۴۲.
- Bangura, Y. (2006) Ethnic inequalities in the public sector: A comparative analysis, *Development and Change*. 37(2), 299-328.
- Burton, J. (1990) *Conflict: Resolution and prevention*. New York: St. Martin's Press.
- Cederman, L.E., Wimmer, A., and Min.B. (2010) Why do ethnic groups rebel? new data and analysis. *World Politics*. 62(1), 87-119.
- Etefa, T. (2019) Neither malkas nor shambas: Oromo and pokomo conflict, 1991-2013. In: *The origins of ethnic conflict in africa. african histories and modernities*. Palgrave Macmillan, Cham. 161-185.
- Fenton, S. (2004) Beyond ethnicity: The global comparative analysis of ethnic conflict. *International Journal of Comparative Sociology*. 45(3-4), 179-194..
- Galtung, J. (1990) Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- King, P. (1976) *Toleration*, London: George Allen and Unwin
- Lamont, M., and Virag, M. (2002) The study of boundaries in the social science. *Annual Review of Sociology*. 28(1), 167-195.
- Longxi, Z. (2009) Openness and the dialogue of civilizations—a chinese example. In: *civilizational dialogue and world order. culture and religion in international relations*. Michael, M.S., and Petito, F. (eds), New York: Palgrave Macmillan..
- Norris, P., and Mattes, R. (2003) *Does ethnicity determine support for the governing party? The structural and attitudinal basis of partisan identification in 12 African nations*. Working Paper Series rwp03-009, Harvard University, John F. Kennedy School of Government.
- Phelps, E. (2004) *White Students 'Attitudes towards Asian American Students at the University of*

- Washington: a Study of Social Tolerance and Cosmopolitanism*, Dissertation. Department of Sociology, New York University.
- Rasoal, C., Eklund, J., and Hansen, E.M. (2011) Toward a conceptualization of ethnocultural empathy. *Journal of Social, Evolutionary, and Culture Psychology*. 5(1), 1-13.
- Tong, R. (2009) Explaining ethnic peace: The importance of institution, *Res Publica – Journal of Undergraduate Research*. 14(1), 61-75.
- Valera, S., Guàrdia, J. and Pol, E. (1998) A study of the symbolic aspects of space using nonquantitative techniques of analysis. *Quality and Quantity*, 32, 367-381.
- Van Doorn, M. (2014) The nature of tolerance and the social circumstances in which it emerges, *Current Sociology Review*. 62(6), 905-927.
- Vogt, M. (2017) Ethnic stratification and the equilibrium of inequality: Ethnic conflict in post-colonial states, *International Organization*. 72(1), 105-137.

